

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

Факультет журналістики, реклами та видавничої справи

Кафедра періодичної преси та медіаредагування

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

**«Публічні виступи державних посадовців України після 24 лютого 2022 р. : аналіз
риторичних практик»**

**«The Public Speeches of the Ukrainian Government Officials after February 24, 2022:
Analysis of the Rhetorical Practices»**

Виконала здобувачка заочної форми навчання

спеціальності 061 «Журналістика»

Освітня програма «Журналістика»

Семенова Євгенія Едуардівна

Керівник д. філол. н., проф. Мусій В.Б.

Рецензент ст. викл. Блінов Є.М.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

_____

№ _____ від _____ 20__ р.

Завідувачка кафедри

_____
(підпис) (прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № _____

протокол № _____ від _____ 20__ р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою / шкалою ECTS / бали)

Голова ЕК

_____
(підпис) (прізвище, ім'я)

Одеса 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	
Розділ 1: Звернення Президента України Володимира Зеленського (жанрові ознаки і риторичні стратегії).....	
1.1.Звернення як один із жанрів публічної риторики. Місце звернень в публічній діяльності президентів.....	
1.2.Структура та змістовне наповнення звернень Володимира Зеленського у сьомий місяць війни.....	
1.3. Риторичні практики, які було застосовано у зверненнях Володимира Зеленського на сьомому місяці війни.	
Висновки.....	
Розділ 2: Промова як провідний жанр публічних виступів державних посадовців України після 24 лютого 2022 року.....	
2.1. Привітальні промови Дмитра Кулеби в дипломатичному оточенні...	
2.2. Публічні виступи про стратегії перемоги у війні Рустема Умерова і Валерія Залужного.....	
2.3. Інформаційні промови Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала на засіданні Уряду	
Висновки.....	
Розділ 3: Інтерв'ю як жанр публічної комунікації державних посадовців України після 24.02.2024	
3.1. Інтерв'ю державних посадовців України, присвячені питанням культури і освіти.....	
3.2.Інтерв'ю з питань соціальної політики українського уряду.....	
3.3. Інтерв'ю з питань зовнішньої політики України.....	
3.4 Інтерв'ю з міністром МВС України про зміни у діяльності його відомства під час повномасштабної війни.....	
Висновки.....	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	

ВСТУП

Вже традиційним є розуміння слова як таланту, який даровано людині для того, щоб реалізовувати свої творчі здібності. За допомогою слова людина передає свій досвід, виражає свої емоції, впливає, рятує, лікує, хоча іноді і, навпаки, викликає страждання. Слово має велику силу. Особливо роль слова посилюється в часи, коли в життя окремої людини або усього людства втручаються сили руйнації, такі часи, як війна. Людина потребує у контакті з іншими, у діалозі, а також у тому, щоб розуміти стан обставин, орієнтуватися у ситуації, уявляти собі, що відбувається і у якому напрямку рухається світ. Тому у часи війни посилюється роль тих, хто володіє словом, може впливати на суспільство. У першу чергу – журналістів, політиків. Війна – це такий час і такий стан, коли особливо актуальним є співпраця держави і суспільства, а також журналістики як посередника між ними. Тому одним із головних завдань держави у її взаєминах із суспільством є забезпечення доступу до інформації, а обов'язком журналістів – об'єктивне і конструктивне висвітлення цієї інформації.

Наша робота присвячена дослідженню змісту і шляхів здійснення комунікації у соціальній і політичній сфері, голосів представників уряду, які вирішують, як може бути організовано життя країни, щоб вона не тільки не була затагнута у прірву хаосу, але й зберігала потенціал для майбутнього мирного життя. Ми будемо аналізувати як окремі виступи державних посадовців України (їхні промови), так і діалог представників уряду з журналістами, які від ім'я українського народу порушують найбільш важливі питання. Саме тим, що ми сконцентруємо увагу на змісті і формі слів тих, хто впливає на сьогоднішній і завтрашній стан нашої країни, обумовлена **актуальність** нашої роботи. Вона є актуальною також і тому, що, хоча вже написано багато праць, які присвячено комунікації у політичній сфері, сам час вимагає новаторських підходів у тому

числі і в галузі публічного спілкування. Тому наукові дослідження змісту, жанрової специфіки, стратегій комунікації зберігають свою актуальність.

Об'єкт роботи – тридцять чотири звернення Президента України Володимира Зеленського, зроблені ним на сьомому місяці війни; шість промов Міністрів України (закордонних справ, МОЗ, Прем'єр-міністра України), а також сім текстів інтерв'ю з державними посадовцями України.

Предмет роботи: обумовленість вибору промовцями кола питань для обговорення та риторичних стратегій впливу на аудиторію станом в Україні після початку повномасштабного вторгнення

Мета роботи: дослідити та систематизувати риторичні практики, які було використано промовцями та журналістами, мотивувати їхнє застосування скерованістю на інформування аудиторії, заклик її до конкретних дії або обґрунтування політики держави.

Завдання роботи:

- класифікувати обрані для аналізу виступи державних посадовців за їхніми жанровими ознаками;
- дослідити змістовне наповнення виступів, коло питань, які було обрано для обговорення;
- виявити, описати та дослідити стратегії впливу, які було використано в кожному з текстів;
- мотивувати вибір риторичних практик як зовнішніми факторами, так і жанровою специфікою кожного з текстів виступів.

Структура роботи: робота складається із Вступу, в якому обґрунтовано актуальність дослідження, предмет, об'єкт, мету та структуру роботи, а також обрані для її виконання методи; а також трьох розділів, в кожному з котрих описано і досліджено тексти виступів державних посадовців за їхньої жанровою природою. А саме: звернення, промови, інтерв'ю. Роботу завершують висновки та список використаної літератури (46 позицій).

В роботі ми спираємось на низку методів. У першу чергу – це **риторичний аналіз**. За його допомогою ми розглянемо структуру текстів виступів та інтерв'ю (точніше, мотивацію вибору побудови тексту намірами промовця максимально ефективно вплинути на аудиторію), їхні стилістичні, синтаксичні особливості, ті риторичні засоби, які було застосовано для найбільш виразного викладу тез.

У зв'язку з тим, що ми будемо порівнювати тексти одного жанру (з точки зору їхньої композиції або наявності / відсутності в них риторичних засобів), або різні жанри з точки зору прояву в кожному із них тієї або іншої риторичної практики, ми застосовуємо метод **типологічного** аналізу. Він передбачає, що для аналізу обирається два або більше явищ (в нашій роботі – жанрів, або текстів одного і того ж самого жанру), які зіставляються з точки зору відповідної ознаки.

Ми також спираємось на такий метод, як **контент-аналіз**, оскільки одне з наших завдань – вивчення змістової складової кожного тексту виступу або інтерв'ю. Застосовуємо ми і метод **класифікації**, оскільки об'єднуємо тексти в групи в залежності від їхньої мети, тематики, характеру аудиторії, для якої вони призначені.

Наведемо визначення жанрів, які ми будемо досліджувати в нашій роботі.

Промова це найстаріший жанр публічної комунікації. Це, за визначенням Львівських дослідників З.Куньч, Г.Гордиловської та І.Шмілик, «заделегідь підготовлений гострополітичний виступ про актуальні питання часу та висвітлення їх з позицій певних політичних рухів або загальнонаціональних інтересів, з позитивними чи негативними оцінками, конкретними фактами, з накресленими планами, перспективою політичних змін. Дієвість політичних промов змушує політиків надзвичайно вдумливо ставитися не лише до їхнього змісту, а й до форми – мови, стилю, композиції усного або письмового політичного виступу (тексту) [24, 181]. Промови класифікують за видом, до якого вони належить (суспільно-політичні, академічні, військові тощо), за

їхньою метою (привітальні, агітаційні, ювілейні тощо), за умовами їхнього проголошення (промови під час дискусії, під час мітингу, під час офіційного заходу тощо). Промова завжди містить розгорнутий виклад точки зору доповідача на відповідне коло явищ.

Звернення це також жанр публічного виступу. Але на відміну від промови, яка може бути пов'язана з будь-якою сферою діяльності людини, звернення є складовою суспільно-політичної комунікації. Це, як правило, виступ голови держави або іншої уповноваженої особи з повідомленням про значні події, про обрану керівництвом країни стратегію, або закликом до широких мас населення.

Інтерв'ю, яке являє собою відтворення у формі словесного письмового тексту спілкування журналіста з респондентом (респондентами), вважається одним із провідних жанрів публічних комунікацій. Для цього є багато пояснень. Суто технічне пропонує Микита Василенко. Журналісту, на його думку, простіше записати бесіду з кимось ніж створити репортаж з місця подій або написати аналітичну статтю. Крім того, на відміну від процесу створення репортажу або статті, автор інтерв'ю не залишається сам на сам з матеріалом, який він отримав. У нього є «помічник» («співавтор») – та людина, з якою він спілкувався, і яка є авторитетом у тих справах, про які йшлося під час інтерв'ю, і на цю авторитетну думку можна спиратися, наводити її [5, 29]. О.П. Калита пропонує інше мотивування значимості цього жанру в інформаційно-комунікаційній системі тим, що проведення «діалогу з метою отримання інформації відображає одну з людських потреб – отримання нових відомостей про певну людину або подію» [17, 308]. З одного боку, для журналіста інтерв'ювання – це основа його професійної діяльності, засіб більш докладно розкрити особистість героя свого матеріалу, отримати інформацію безпосередньо від учасника подій або автора якоїсь популярної статті, теорії або представника партії, творчої групи. З іншого боку – для респондента, тобто того, кого опитують - надання інтерв'ю - це також важлива справа тому, що

воно надає йому можливість звернутися за допомогою свого спілкування з журналістом до широкої аудиторії – всіх, хто буде читати інтерв'ю з ним, і пояснити, розкрити деталі, переконати, закликати і, нарешті, примножити кількість прихильників його програми. Крім того, слід пам'ятати, що інтерв'ю – це не простий діалог двох осіб. Це завжди взаємодія двох зацікавлених у діалозі суб'єктів комунікації, праця, яка може бути успішною, але й може завершитися поразкою одної із сторін. Така складність, іноді непередбачуваність результатів жанру інтерв'ю також може бути мотивацією його популярності серед журналістів, яких відрізняє схильність до творчої діяльності.

Існує декілька видів інтерв'ю. Ю. Казімова пропонує розрізняти жанрові різновиди інтерв'ю за їхньою структурою. Перший - «інтерв'ю-монолог, у якому журналіст отримує суцільну розповідь інтерв'юваного у відповідь на поставлені питання, запропоновані журналістом та сформульовані на початку матеріалу, у вступі». «Такий матеріал, - пише дослідниця, - є потоком мовлення однієї особи, яка коментує якусь подію, розгорнуто викладає свою позицію, і журналіст дає можливість інтерв'юваному висловитися, не втручаючись у його мовлення» [16]. Наступний – інтерв'ю-діалог. Такий різновид зустрічається у випадку, коли журналіст спілкується з двома респондентами. Далі – інтерв'ю-полілог, «що відтворює питання кореспондента і відповіді кількох співрозмовників, обмін думками трьох і більше людей на одну тему» [16]. За типологією, якої тримається Микита Василенко, форми інтерв'ю бувають такими: колективне інтерв'ю (круглий стіл, прес-конференція), інтерв'ю - монолог, інтерв'ю – звіт, портретне інтерв'ю, гумористичне інтерв'ю [4, 161-170]. За метою розрізняються інформаційне, оперативне (коли журналіст збирає різні думки респондентів на те ж саме явище – бліц-опитування, наприклад), портретне інтерв'ю, інтерв'ю-розслідування (таке інтерв'ю, як правило, викликане існуванням проблемної ситуації і намаганням журналіста за допомогою спілкування з людиною, яка має досвід у відповідній галузі, розв'язати цю проблему) і, нарешті, інтерв'ю-бесіда. О. Калита докладно

зупиняється на характеристиці таких видів інтерв'ю: інтерв'ю вільної композиції, портретне інтерв'ю, експертне інтерв'ю. Так, наприклад, жанровими ознаками портретного інтерв'ю є, як пише ця авторка, концентрація уваги на одній конкретній особі, його біографії або професійній діяльності, припустимість постановки запитань особистісного характеру [17, 310].

Ми в нашій роботі будемо переважним чином аналізувати експертні інтерв'ю – саме цей вид характеризується авторитетністю висловлюваних думок у зв'язку з тим, що у ролі респондентів виступають представники державної влади України. Звідси – особлива відповідальність обох учасників діалогу, необхідність пам'ятати, що оприлюднення інтерв'ю може впливати не тільки на їхній особистий імідж, але й на імідж всієї країни. І в той же час саме такі, експертні інтерв'ю можуть викликати особливу увагу аудиторії завдяки актуальності, гостроті порушених питань, а також тому, що дозволяють уявити ключові напрями політики держави. Експертні інтерв'ю, як підкреслює О. Калита, спрямоване на «висвітлення авторитетної думки про певну подію або явище. Співрозмовник журналіста завжди є фахівцем у обговорюваній тематиці, має свою точку зору та апелює лише конкретними фактами. Такі діалоги містять єдиний смисловий центр та призначені якомога глибше висвітлити окреслену тематику. Також інтерв'ю містить аналіз факту і відповідає на питання: чому? яким чином? що це означає? Тому воно має ознаки аналітичного матеріалу. Бесіда відрізняється глибокою інформативністю та обізнаністю не тільки експерта, а й журналіста» [17, 311]. Хоча, безумовно, треба враховувати зміни, жанрову динаміку, яка обумовлена багатьма факторами і головне місце серед них належить зовнішнім умовам, у першу чергу – стану війни у якому перебуває уся країна. На зміни у журналістиці під час війни звернув увагу Микита Кімович Василенко. Науковець пише, наскільки змінилися лексичні, фразеологічні і стилістичні особливості сучасного інтерв'ю у зв'язку з тим, що назви зброї, які раніше можна було знайти тільки у спеціалізованих виданнях, увійшли у повсякденний мовний

ужиток українців. Наступний прояв змін, про який пише М. Василенко – поява в інтерв'ю «емоційно-психологічних картинок, замальовок, сповнених драматизму і експресії, що додають вагу матеріалу, підсилюючи інформативний та емоційний компоненти» [5, 28]. І далі він наводить приклад з інтерв'ю командира 45-ї бригади О. Файдюка для «Української правди». Позитивно було оцінено композицію цього інтерв'ю – воно досить велике за своїм обсягом, але не втомлює читача завдяки чіткому його структуруванню, а також засобам візуалізації (надано оригінальні світлини). Все це, на думку автора статті – прояв професіоналізму журналістів. Ще однією особливістю цього інтерв'ю, яка викликає позитивне враження, є емоційність інтерв'ю, здатність співпереживати героям, усвідомлювати їх. М. Василенко завершує аналіз наведеного як приклад інтерв'ю, звертаючи увагу читачів своєї статті на ще одну його ознаку: «Цей матеріал повною мірою демонструє іншу характерну особливість сучасних інтерв'ю в екстремальних ситуаціях. Фоторепортер зосереджується не тільки на місці пригоди. В об'єктив все частіше потрапляють обличчя мужніх солдатів чи офіцерів, волонтерів чи медиків. Чоловіків і жінок. Старих і дітей, коли йдеться про цивільне населення. Просто пояснити умовами цензурування, забороною знімати місце бойових подій цей процес неможливо» [5]. І мотивує цю ознаку динаміки жанру інтерв'ю тим, що суворі умови пришвидшують процес зміцнення фаху журналістів, коли вони дуже швидко стають справжніми професіоналами. І головна ознака цього професіоналізму – спроможність бачити ситуацію не тільки ззовні, помічати факти, але й бачити за цими фактами сутність того, що відбувається у свідомості і душах людей, які опинилися в антигуманних умовах загрози руйнації життя.

В нашій роботі ми аналізуємо інтерв'ю, які не відбувалися в екстремальних умовах, про вплив яких на цей жанр пише М. Василенко, але, на нашу думку, і в них вочевидь ті риси, на які він звернув увагу, що можна

мотивувати як розвитком жанрів взагалі, так і впливом екстремального характеру сучасного стану країни на тих, хто цією країною керує.

Найбільш схожі такі жанри як звернення і промова. Правда, промова, як правило, більша за своїм об'ємом, а тому містить більше аргументів, наданих у розгорнутому вигляді. Звернення також містить і інформацію, і аргументи, але головним чином воно має закличний характер, має формувати загальні настрої, спонукає до діяльності. Крім того, промова більш послідовна у викладі тез того, хто її висловлює. Така послідовність може бути порушена у зверненні. Вона не передбачає обов'язкового тематичного зв'язку між окремими частинами. Але між промовою і зверненням все ж більше схожості. Обидва жанри орієнтовані на сприйняття аудиторією: надання інформації, заклик до дій, аргументація політики, що проводиться – тому вони діалогічні за своєю суттю. Але цей діалог віртуальний. За своєю формою і звернення, і промова – монологічні. А тому – містять точку зору тільки того, хто виступає. На відміну від цих жанрів, інтерв'ю діалогічно і по формі і по суті. Інтерв'ю може містити примітки редактора або самого журналіста, який готує текст до друку, а може і просто складатися із наведених питань і відповідей. Але в будь-якому разі інтерв'ю дозволяє уявити точку зору і журналіста (характер його питань, їхня послідовність, ступень заглиблення у стан справ, про які йдеться тощо), і його респондента. Крім того, саме інтерв'ю, на нашу думку, краще розкриває респондента як індивідуальність. Той може бути відкритим до діалогу, а може намагатися ухилятися від нього. Під час підготовки звернення або промови людина сама обирає коло питань, які будуть порушені, сама структурує матеріал. Вона навіть може обійти мовчанням деякі факти, не торкатися «незручних» питань. Під час інтерв'ю респондент примушений вести розмову на будь-яку тему, яка буде задана журналістом. І, нарешті, звернення і промову готують заздалегідь, коли є час для збору матеріалів, їхнього опрацювання. В ситуації інтерв'ю такого часу немає. Тому ми і вважаємо, що людина як окрема

особистість краще проявляється саме під час інтерв'ю, коли вона має швидко реагувати на питання, що вимагає від неї безпосередності.

Хоча слід сказати, що й звернення й промова також містять суб'єктивну складову. І вона не тільки в виборі об'єкту обговорення, але й в ступені емоційності промовця, в виборі засобів впливу на аудиторію, в безпосередньому вираженні ним власних думок, власної точки зору. Слід також зазначити, що жоден з жанрів публічної комунікації не є чимось застиглим: кожен з тих, хто ними оперує, налаштований на творчість, тому й жанри, не відходячи від відповідної парадигми, розвиваються, вбирають в себе нові ознаки, збагачуються новими риторичними засобами.

РОЗДІЛ 1: ЗВЕРНЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО (ЖАНРОВІ ОЗНАКИ І РИТОРИЧНІ СТРАТЕГІЇ)

Мета цього розділу нашої роботи – аналіз такого жанру політичної риторики, як звернення. Ми сфокусуємо увагу на зверненнях Президента нашої країни Володимира Зеленського. Президент – головна постать, яка представляє державу. І тому кожен його виступ, кожна промова, заява, звернення є висловлюванням як від його власного ім'я, так і від всієї держави. Спробуємо дослідити змістовну частину текстів звернень Володимира Зеленського, їхню структуру, а також ті засоби впливу на аудиторію, які він використовує. Звернення ми обрали для дослідження тому, що саме такій формі комунікації належить одне з провідних місць серед жанрів політичних виступів президентів. Тільки за один, сьомий місяць повномасштабної війни Росії проти України Президент виступив з 34 зверненнями до українського народу і міжнародної спільноти. Серед них – звернення до льотчиків з привітанням (у День авіації 27 серпня 2022 року), звернення до учасників Стратегічного форуму у Словенії з закликом до консолідації країн світу проти агресії, коли Президент навів численні факти воєнних злочинів росіян проти мирного населення (29 серпня 2022 року), звернення до народу України у зв'язку з підписанням законів, що наблизили країну до вступу в Євросоюз (30 серпня 2022 року), звернення до учасників Венеціанського кінофестивалю 1 вересня 2022 року (Президент скористався можливістю виступити перед аудиторією з розповіддю про виборювання українським народом своєї суверенності в жорстокій війні, яку розв'язала Росія), виступ на міжнародному економічному форумі 2 вересня 2022 року, звернення до народу України 13 вересня 2022 року, коли Президент звітував народу України про проведені переговори з гарантами безпеки, про перемовини з Прем'єр-міністром Італії Маріо Драгі, а також вже в котрий раз наголосив на необхідності демілітаризації на Запорізькій АЕС. Це – лише частина тих звернень, з якими виступив Президент

на протязі одного місяця. На нашу думку, така кількість є підтвердженням значущості для нього саме такого засобу спілкування.

1.1. Звернення як один із жанрів публічної риторики. Місце звернень в публічній діяльності президентів. Наведемо визначення сутності звернення як жанру політичної риторики, яке запропонував В.І. Савчук: «...необмежене об'ємом, певним чином структуроване висловлювання, з властивими йому єдністю комунікативної мети, відносної автосемантиї і експліцитності засобів усіх рівнів мовної організації» [38, 66]. Аргументуючи тезу про показовість жанру звернення для президентського дискурсу, цей дослідник посилається на перелік тих виступів, з якими традиційно звертаються до народу лідери Сполучених Штатів Америки. Серед них - інавгураційні звернення, звернення з овалного офісу, агітаційні звернення, спеціальні та робочі звернення до Конгресу, щорічні звернення президента до країни, звернення на з'їздах партій під час обговорення питань балотування, передвиборчі звернення, святкові, а також прощальні звернення тощо [38, 66]. Виходячи з того, що виступи президента, які належать до цього жанру, є, за словами В.І. Савчука, «комунікативним актом орієнтованим на слухача, який не перебуває у відношенні прямої підлеглості оратору та містить розгорнутий аргументативний заклик здійснити суспільно-значущу дію», можна зробити висновок, що зверненням припустимо вважати «практично будь-який публічний виступ покликаний привертати увагу слухачів» [38, 66]. Ми враховуємо цю точку зору дослідника, але в нашій роботі будемо аналізувати тільки ті висловлювання Президента України, які безпосередньо визначено як звернення. Тому промови, привітання, виступи Володимира Зеленського незважаючи на їхню змістовність і наявність в них багатьох різноманітних риторичних стратегій, не будуть об'єктом нашого дослідження.

До вивчення публічних виступів Президента України вже зверталися науковці. Вони відзначають, що Володимир Зеленський «себе зарекомендував як справжній лідер українського народу» [22, 71]. «Від початку війни, - пишуть

С.А. Креховецька та Д.М. Мицан, - зростає його ідентичність з українським народом. І видно, як ця ідентичність поглиблюється, утворюючи органічну цілісність» [22, 71]. Аналіз майстерності Володимира Зеленського у стратегічних комунікаціях дозволив С.А. Креховецькій та Д.М. Мицан зробити висновок, що завдяки «доброму ораторському хисту» Володимира Зеленського, «у світі з'являється нове бачення українського народу і Збройних Сил України» [22, 71]. На значущість публічних виступів Президента України Зеленського звернули увагу також Л. Коваль та І. Олійник. За їхньою думкою, його звернення головним чином мають на меті «консолідацію суспільства, підвищення морального духу народу, поширення правдивої інформації про військові злочини, які вчиняють росіяни на території України, а також подяку кожному за підтримку в боротьбі проти російської агресії» [19, 155]. На те, що «політичний імідж лідера держави і країни загалом значною мірою ґрунтується на комунікативних параметрах поведінки президента» [20, 314], вказує ще одна авторка, Н.В. Кондратенко. Таким чином, як бачимо, дослідники вказують на безпосередній зв'язок між мовленнєвим портретом Президента України і сприйняттям нашої країни у світі. І тут значну роль відіграють як раз його численні звернення.

1.2. Структура та змістове наповнення звернень Володимира Зеленського у сьомий місяць війни. Зупинимось на тексті звернення Президента Володимира Зеленського, яке має таку назву: «Саме демілітаризація території Запорізької АЕС є метою українських і міжнародних зусиль». Звернення було проголошено 1 вересня 2022 року в обстановці, коли Росія продовжувала обстріли України мінами, снарядами, навіть ракетами (у тому числі вночі на 1 вересня 2022 року було здійснено обстріл Одещини «Оніксами»). Незважаючи на це новий навчальний рік почався. На жаль, не в такий святковий формі, як у мирний час, а також навіть не в кожному місці в офлайн режимі.

Саме початку нового навчального року було присвячено першу частину звернення Президента. Він позначив, що це відбулося «в різних форматах», але головним є те, що на такому ж високому фаховому рівні, як і в мирні часи. І тому він подякував учителям за те, що вони не пали духом в умовах війни і продовжують піклуватися про майбутнє країни, про те, щоб ті, хто буде відновлювати Україну після руйнації російською зброєю, були високо освіченими людьми.

Якщо повернутися до титульної частини звернення Володимира Зеленського, то можна зрозуміти, чому саме перед тим, як розв'язати розмову про Запорізьку АЕС, він вирішив звернутися до теми освіти. Не тільки тому, що його звернення відбувалося 1 вересня. Не тільки тому, що між продовженням функціонування звільненої від окупантів АЕС і отриманням молоддю освіти є безпосередній зв'язок (для роботи на атомній станції потрібні фахівці, у тому числі й з лав тих, хто ще навчається у школі). Але, на нашу думку, Президент України почав з повідомлення про те, що педагоги, як і в мирний час, надають знання своїм учням незважаючи на умови війни, що держава піклується про збереження освіти і вже сьогодні, коли не припиняються обстріли, відбудовує школи, що були зруйновані, головним чином тому, що продовження роботи навчальних закладів – це підтвердження мужності і стійкості українського народу, його сили, один із проявів незламності країни, а також того, що держава намагається зробити все необхідне для майбутнього України. «Хоч би як вони хотіли знищити Україну та українське, - сказав Президент, - наші діти все одно підуть у свої школи, у свої університети й будуть абсолютно вільно здобувати освіту» [41, 118].

Далі Володимир Зеленський перейшов до головної теми свого звернення – викладу думок про стан на Запорізькій АЕС. Слід зазначити, що саме у цей день було відключено один з блоків станції після обстрілів, метою яких було зірвати візит туди місії МАГАТЕ. Президент України констатував, що незважаючи на такі обставини, місія МАГАТЕ все ж прибула на Запорізьку

АЕС. Він навів дані про жорстку протидію цьому з боку Росії – і брехню, і залякування, і обстріли. Тому його висновок про те, що приїзд місії на станцію – це факт перемоги України, цілком мотивований. «Україна, - сказав Президент, - зробила все для того, щоб ця місія відбулася» [41, 118]. Але вважати, що все відбулося так, як хотілося б, не варто. Володимир Зеленський визнав, що багато чого не вдалося досягнути. А саме: українські і міжнародні незалежні журналісти не змогли потрапити на станцію. Крім того, закликів від МАГАТЕ демілітаризувати територію станції не надійшло. Підкреслюючи, наскільки болюче він переживає цей факт, Володимир Зеленський два рази повторив, що для України «демілітаризація й повний контроль українських атомників» на Запорізькій АЕС – це дуже важливе питання. «Це був ключовий – ключовий! – безпековий пункт наших домовленостей», - вигукнув він [41, 120]. Емоційність, щиросердність – це одна з специфічних для виступів Володимира Зеленського рис. На це звертають увагу дослідниці С.А. Креховецька та Д.М. Мицан, коли пишуть: «Він не соромиться проявляти свої емоції – біль, розпач і внутрішні переживання, вміє спілкуватися настільки відкрито, що відчувається, ніби він говорить з кожним, а не з величезною аудиторією» [22, 74]. І така емоційність, додамо, сильніше впливає на слухачів ніж безумовно вагомі раціональні аргументи.

Треба відзначити, що справи на атомній станції – ключова тема майже всіх тих, що було нами проаналізовано, виступів Президента України у серпні-вересні 2022 року. Так, наприклад, 25 серпня він звертається до українців і всіх європейців з повідомленням про зупинку станції після пошкодження російськими військами останньої її робочої лінії. Він виражає стурбованість – людство опинилося «за крок від радіаційної катастрофи» [41, 16]. Саме словами про стан на Запорізькій АЕС он починає своє звернення і доповідає українцям і європейцям про те, що енергетики, як і раніше, намагаються підтримувати безпечну роботу станції, що нарешті вдалося поновити вироблення енергії [41, 30]. Докладному інформуванню учасників міжнародного економічного форуму

про ситуацію на атомній станції присвячено звернення Президента України від 2 вересня. Він нагадує про численні обстріли, провокації і називає дії Росії «радіаційним шантажем» [41, 127], повідомляє про перебування на Запорізькій АЕС місії МАГАТЕ і підкреслює значимість цієї події, мотивує заборону допуску до стеження за діями МАГАТЕ незалежною пресою наляканістю Росії, яка намагається приховати свої злочини. Але пізніше, 5 вересня в черговому зверненні до народу України Володимир Зеленський визнає, що Росія, на жаль, абсолютно ігнорує і МАГАТЕ і міжнародну спільноту. Доказом цієї злочинної байдужості були обстріл і пошкодження останньої лінії енергопередачі станції, що знову наблизило світ руйнації, людство опинилося за крок до радіаційної катастрофи [41, 159]. Вже наприкінці вересня під час відеозвернення до представників різних країн світу - членів Генеральної Асамблеї ООН - Президент України знову порушив питання загрози променевої хвороби і радіаційного отруєння, яка йде з боку Росії, що «вдарилася ракетами по Південноукраїнській АЕС» [41, 327]. Все це – приклади занепокоєння майбутнім не тільки однієї країни, але й всієї планети, яку можна знищити за одну мить.

Остання, третя частина тексту звернення Володимира Зеленського – його звіт про найважливіші події цього дня, 1 вересня 2022 року. Він почав з міжнародних справ. А саме – про те, що відбулася розмова з міністром закордонних справ Данії про вкрай необхідну для України підтримку в оборонній сфері, а також про своє спілкування з новим Перем'єр-міністром Ізраїлю Лапідом. Головне, на чому наполягав Президент України – приєднання Ізраїлю до санкцій проти Росії, яке має забезпечити опір війні як світовому злу. Володимир Зеленський також повідомив про своє звернення до польського народу. Справа у тому, що 1 вересня – це трагічна дата для Польщі, річниця початку Другої світової війни. Порівняння з тим, що відбувається сьогодні в Україні, містилося у підтексті виступу, коли Володимир Зеленський підкреслив, що тільки спільні дії країн світу проти агресора посприяли тому, що зло було

знищено під час Другої світової війни. Таким чином ці слова Володимира Зеленського можна вважати закликком до об'єднання країн проти нового агресора сьогодні.

Повідомив Президент і про нагороди тих бійців, які захищають Україну в різних її частинах. Серед нагороджених і ті, хто, на жаль, загинув (22 воїна). У цілому, сказав Президент, починаючи з першого дня повномасштабного вторгнення Росії – 28 042 українців нагороджено за виявлений ними героїзм. Окремо він відзначив бійців, які воюють на Харківському напрямку, і їхнього комбрига Федосенка. А також подякував Повітряним силам, зокрема – зенітникам з Донецького напрямку, яким вдалося знищити значну кількість ворожих ракет й «черговий вертоліт».

Завершив своє звернення Володимир Зеленський подякою всім, «хто захищає Україну» і закликком «Слава Україні!». Такий заклик є обов'язковим елементом кожного з його виступів. Він став традиційною складовою спілкування тих, хто підтримує Україну, одразу після початку повномасштабного вторгнення російських військ на нашу землю. У відповідь на цей заклик звучить: «Героям Слава!». Таким чином Президент Зеленський не тільки прославляє героїв, але й підкреслює свою причетність до спільноти тим, що виголошує фрази, які набули ритуальний характер. Завершальні частини звернень Президента Зеленського можуть бути розгорнутими. Наприклад: «Вічна слава всім, хто захищає Україну! Вічна пам'ять усім, хто віддав своє життя за незалежність нашої держави! Слава Україні!» [41, 160]. Є варіант такої формули, коли Президент згадує не тільки тих, хто виборює незалежність України, але й називає народ України незламним [41, 197]. Завершуючи виступ, Володимир Зеленський може виголосити прославлення тих, хто допомагає Україні в її боротьбі з агресором. Як, наприклад, у зверненні від 9 вересня 2022 року, яке він почав з надання інформації про заходи Об'єднаної Європи, Ради ЄС на підтримку нашої країни і протидію російським загарбникам (зупинення угоди про спрощення візового режиму громадянам

Росії, макрофінансова підтримка України, вирішення проблем на україно-польському кордоні тощо). Завершальна частина промови-звернення Президента України також може складатися з низки означено-особових односкладних речень. Як, наприклад, у зверненні до учасників щорічної зустрічі YES: «Віримо в перемогу! Захищаємо Україну! Допомагаємо нашим героям! І обов'язково пройдемо зиму! Слава Україні!» [41, 225]. Володимир Зеленський закликає слухачів до співпраці, співдружності, і проголошує свій заклик від ім'я всього українського народу як частини всеєвропейської спільноти. Таким чином, можна зробити висновок про те, що кожне звернення Президента України Володимира Зеленського завершується риторичною фігурою – риторичним окликом, його призначення – посилити емоційність виступу і його вплив на аудиторію. Зазначимо, що він майже не використовує іншої стратегії, ще більш популярної – риторичних питань. Можемо навести лише декілька прикладів. У зверненні від 23 вересня 2022 року до українського народу Володимир Зеленській інформує своїх слухачів про результати участі України в черговій сесії Генеральної Асамблеї ООН, а також розкриває сутність концепції завершення війни, яку запропонувала Україна. Він стисло і чітко у тезисній формі називає кожен з пунктів-вимог. І далі – звертається до аудиторії з риторичним питанням: «А що представила Росія?» [41, 356]. Або у зверненні до учасників щорічної конференції Fogum 2000 від 31 серпня 2022 року. Після того, як він згадав про трагічні для демократичних сил події 1968 року, коли склалися умови для звільнення центральних країн Європи від тоталітарних режимів. Але ті, хто захищав свободу, не були озброєні і об'єднані. Визнавши це, Президент Зеленський звернувся до аудиторії з риторичним питанням: «До чого це призвело?» [41, 90]. Метою цієї частини виступу Володимира Зеленського були, безумовно, не тільки спогади, а головним чином заклик до об'єднання країн Європи в умовах виникнення нової загрози для свободи. Але тут більш вагому роль, ніж риторичне питання, виконує такий засіб, як історична алюзія, пропозиція зіставити події минулого і те, що відбувається

сьогодні. Наведемо ще один приклад застосування Зеленським риторичного питання. Дискредитуючи слова Росії про її нібито готовність до перемовин як абсолютну брехню, він вигукує: «То що тоді правда?». І далі надає підтвердження заохочення Росії у війні [41, 331].

Аналіз змісту виступу Президента Зеленського від 1 вересня 2022 року дає можливість зробити висновок про жанрову специфіку його звернень. По-перше – це *інформаційний* за своїм призначенням жанр: Президент звітує про події одного дня (приїзд місії МАГАТЕ на Запорізьку АЕС, його перемовини з державними посадовцями, нагородження героїв тощо). Звернення є також *засобом переконання* (наприклад, Президент навів факти діяльності п'яти українських атомних станцій, які за весь час мирного життя країни жодного разу не викликали зауважень з боку МАГАТЕ, і тому не може бути ніяких сумнівів у тому, що і подальша нормальна робота Запорізької АЕС може бути забезпечена Україною при умові повного власного контролю атомною енергетикою). Нарешті, звернення виконує також *закличну функцію*, оскільки Президент окреслює плани, а також ті кроки, які потрібно зробити для протидії руйнації економіки і господарства країни, знищенню життів її громадян, намаганням довести, що немає такої суверенної держави як Україна. У цілому виступ Президента України сповнений оптимізму. Наприклад, коли Зеленський порівнює фашистських загарбників часів Другої світової війни з російськими, він запевнює своїх слухачів у неминучості поразки Росії: «...як і той агресор був переможений і засуджений, неминуче буде переможений і засуджений і цей агресор» [41, 120]. Або коли Президент розповідає про школу, яку було відновлено в Ірпені Київської області («хороша, комфортна, по-людські тепла»), він завіряє своїх слухачів, що саме так буде в кожній частині країни, яка обов'язково буде звільнена від агресорів. Це не тільки виражає його власну впевненість в перемозі, але слугує засобом впливу на аудиторію, посиленню віри у неминуче подолання ворога.

1.3. Риторичні практики, які було застосовано у зверненнях Володимира Зеленського на сьомому місяці війни. Проаналізуємо головні риторичні стратегії, які було використано в зверненні 1 вересня. Почнемо з привітання. «Українці! Українки!», - так починає свій виступ Володимир Зеленський. Тим самим він не тільки об'єднує всіх мешканців країни за їхньою національною приналежністю, але й підкреслює, що всі вони складають єдність, яка має ім'я Україна. Таким привітанням обумовлено, як нам здається, і постійне чергування займенників «я» - «наш». З одного боку, Президент публічно проголошує власні думки, повідомляє про власні почуття і очікування («я вдячний», «я був щасливий») і далі використовує кілька дієслів в першій особі: «зустрівся...провів...звернувся...підписав...дякую». З іншого боку він не відокремлює себе від тих, кого називає українцями, і знаком цієї єдності є постійне повторювання «наш» - «наші» («...про стійкість *нашої* держави, про силу *нашого* суспільства» [41, 117]; «*нашим* Повітряним Силам» [41, 121]).

Таке звертання до всіх українців і українок зустрічається найчастіше (21 раз): йдеться про 34 тексти його виступів, що було нами проаналізовано. Таким же частотним є звертання «Бажаю здоров'я, шановні українці!». Ми зафіксували 11 випадків його використання. Таке звертання містить ще більше щирості до народу, який страждає, але мужньо протистоїть агресії; воно налаштовує на безпосередню співбесіду і є, на нашу думку, дуже вдалою вербальною риторичною стратегією Володимира Зеленського. Близьким такому звертання і емоційно і за своєю семантикою є «Дорогий український народ». Саме так розпочинає своє звернення від 11 вересня 2022 року Президент Володимир Зеленський і присвячує його всім, хто вже двісті днів захищає країну [40, 230]. Він також використовує і більш офіційні звертання, але головним чином, коли виступає перед представниками інших країн на міжнародних за статусом заходах. Як, наприклад, 10 вересня під час щорічної зустрічі YES: «Шановні присутні! Пане Президенте Левітс! Шановний пане Прем'єр-мініstre наших друзів – Республіки Польща – Моравецький! Шановні

учасники та гості форуму! Шановні журналісти!» [40, 230]. Але й тут, як бачимо, він вважає за припустиме відійти від протоколу і крім суто офіційного у звертанні до Президента Польщі, використати доповнення, що йдеться про державу яка об'єднує справжніх друзів народу України («*наших* друзів»). Абсолютно щирим і безпосереднім є звертання до народу Польщі 1 вересня 2033 року: «Дорогі друзі! Дорогий польський народе, брати й сестри!» [41, 115]. Тут акцентується увага на значущості підтримки українців мешканцями Польщі, а також такий стан взаємин двох країн, який має назву «побратерство» і цінується, як відомо, вище, ніж, навіть родинні зв'язки.

Ми сфокусували увагу ще на одному прикладі звертання в тексті, який проаналізували. А саме: звітуючи про нагороди воїнів, Президент безпосередньо звернувся до складу 92-ї бригади, яка захищає країну на Харківському напрямку, і сказав: «Дякую за вашу хоробрість, *хлопці!*» [41, 121]. Це була суто неофіційна подяка на адресу справжніх героїв. Але саме таким звертанням Зеленський підкреслив, що всі вони, у першу чергу люди, чоловіки, такі ж саме, як і більшість тих, хто слухає або читає його виступ. Таке зазначення більш впливає на почуття, ніж на розум, наближає тих, про кого йдеться, до сердець і відбиває сердешне ставлення самого Президента до героїв.

На нашу думку, вкраплення суто розмовної лексики, які допускає у своїх офіційних виступах Володимир Зеленський, сприяють його наближенню до аудиторії, яка відчуває, що бере участь у безпосередньому спілкуванні, а не офіційному заході, налаштовують її на діалог, викликають співчуття. Крім того, використання розмовної лексики посилює емоційність слів Президента. Наприклад, коли він згадує про досвід управління українцями роботою АЕС і порівнює минуле з сучасним станом, він замість дієслова «вторгнулася» використовує «вдерлася», яке містить більшу емоційну напругу («...поки Росія не вдерлася на нашу територію й не принесла сюди божевілля» [41, 119]).

Стосовно Росії й російської армії у цьому тексті, як і в кожному іншому виступі Президента Зеленського, наявні ознаки стратегії *дискредитації*. У

зв'язку з цим С.А.Креховецька і Д.М.Мицан пишуть: «Пропаганда прагне дегуманізувати свого противника таким чином, щоб у глядача зникли будь-які потенційні прояви симпатії до іншої сторони. Споживач пропаганди у жодному разі не має сприймати ворога як звичайну людину з іншими можливостями, навіть протилежними поглядами. Ворог має бути не просто чужинцем, а чимось огидним, небезпечним, неприродним та навіть потойбічним єством» [22, 72]. У ролі синонімів в його зверненні постійно використовуються слова «Росія» і «окупант» (8 разів), «агресор» (2 рази) «держава-терорист» (1 раз). Дії Росії зазначаються як «всі провокації», «цинічні обстріли» [41, 118], «цинічні речі», «залякування» [41, 119].

Найчастіше для характеристики ворога, з одного боку, і України як держави, яка йому протидіє, з іншого, Володимир Зеленський використовує *семантичні опозиції*. Відомо, що у такій засіб можна найбільш стисло, лаконічно і в той же час впливово подіяти на реципієнта, виразити головні ознаки явища, про яке йдеться. Наприклад, він протиставляє ту освіту, що полягає у намаганнях Росії примусити українських дітей шанувати російське і забути про власне національне і взагалі не відповідає дійсному стану речей («...побудована ... на брехні й пропаганді»), тій освіті, яку гарантує своїм учням Україна («побудована...на реальних знаннях, на відкритості світу, на найкращих людських цінностях» [41, 118]. Або порівнює ставлення України і Росії до факту прибуття місії МАГАТЕ на Запорізьку атомну станцію. З боку України – намагання надати доступ до об'єктивного і всеосяжного вивчення стану станції, а тим самим і запобігти загрози атомної катастрофи. З боку Росії – організація «безплідної» екскурсії по станції. Володимир Зеленський протиставляє вимогу України надати допуск на територію станції українським і незалежним журналістам з різних країн світу, тому, що продемонструвала Росія - організація «масовки своїх пропагандистів». Повторюємо, такі семантичні опозиції – дуже впливовий риторичний засіб.

Ще однією мовленнєвою стратегією, яку активно використовує Володимир Зеленський в своїх публічних виступах, є застосування ампліфікації. Її сутність полягає в нагромадженні слів, які виконують одну і ту ж функцію в реченні. Завдяки ампліфікації посилюється впливовість думки промовця. Наприклад, коли Володимир Зеленський називає ризики у зв'язку із вторгненням окупантів на Запорізьку станцію. «Постійні *обстріли, присутність* російських військових та зброї на станції, *знуцання* з українського персоналу та *намагання віддати* станцію під управління представників «Росатома»...» [41, 119] (*виокремлено нами – Є.С.*). Повтор однорідних членів речення стилістично посилює вираження почуття стурбованості.

Для посилення виразності звернень Володимиром Зеленським використовується також така стилістична фігура, як асиндетон. Її сутність – у відсутності сполучників між окремими частинами висловлювання. Асиндетон дає можливість підкреслити динамічність описаного явища, а також акцентувати увагу на окремих словах. Наведемо такий приклад з тексту звернення, про яке йдеться: «...наші діти ...будуть абсолютно вільно здобувати освіту. Національну освіту. Гуманістичну освіту. Таку освіту, яка побудована ... на найкращих людських цінностях» [40, 118]. Або: «...ми домовилися про те, що місію обов'язково супроводжуватимуть журналісти з українських та міжнародних ЗМІ. / Незалежні журналісти. / Щоб світ бачив правду. / Бачив, що насправді відбувається» [41, 119]. Шляхом розриву однієї цілої фрази, виокремлення її частин і надання ним ознак самостійних речень, Зеленський посилює ритмічність свого висловлювання, підкреслює його найбільш вагомі семантичні частини. Фраза набуває вигляду ніби порубаної. Для того, щоб це продемонструвати, ми вставили між частинами фрази позначку «/», яку завжди використовують з метою позначення місця, де завершується віршована стрічка. Завдяки цьому стала явною схожість фрази, що ми процитували, на вірш. Як відомо, коли ми читаємо віршовану стрічку, ми завжди акцентуємо її початок,

робимо наголос на найбільш важливому слові; тут – «незалежність» журналістів і явність («бачив») світу правди.

І, нарешті, текст виступу Володомира Зеленського характеризує наявність повторів одного і того ж саме слова, що також слугує акцентуванню уваги аудиторії до чогось особливо важливого. Як, наприклад, для підкреслення розчарування у тому, як складаються справи на Запорізькій атомній станції, коли Президент Зеленський констатує, що окупанти не надали можливості незалежним журналістам бути присутніми під час візиту МАГАТЕ, а сама місія також не наполягала на їхній присутності, він повторює: «На жаль.... На жаль...» [41, 119]. Але це не нівелює загального настрою впевненості у перемозі, яким проникнутий виступ Президента України. Про це свідчить хоча б структура тексту. Він починається з визнання перемоги в освітній галузі – незважаючи на обставини війни, вдалося розпочати черговий новий навчальний рік, вдалося відбудувати зруйновані школи, освітяни продовжують виконувати свою роботу на високому фаховому рівні. Завершується виступ Президента України викладом успіхів військових, які захищають країну на всіх напрямках.

Те, що риторичні стратегії, в основі яких різного роду повтори, є найбільш показовими для Володимира Зеленського, підтверджує дослідження ще одного його виступу, від 22 вересня 2022 року. Президент України звернувся до учасників 77-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. Він привітав всіх людей світу, для яких загальнолюдські цінності (мир, рівноправність, єдність, свобода) є головними умовами нормального життя, і обґрунтував основні складові української формули миру. Свій виступ він почав з побажання усім присутнім миру і з подяки за їхню готовність захищати мир для мешканців кожної країни.

У першій частині тексту ключова роль належить опозиції «злочин / покарання» (ці поняття використовуються 17 разів). «Проти України скоєно злочин, і ми вимагаємо справедливого покарання», - констатує Президент [41, 320]. Він використовує анафору, починаючи кожне наступне речення із словосполучення «скоєно злочин» і посилюючи таким чином дискредитацію

агресора. «*Скоєно злочин* проти наших державних кордонів. *Скоєно злочин* проти життя наших людей. *Скоєно злочин* проти гідності наших жінок і чоловіків. *Скоєно злочин* проти цінностей, які роблять усіх нас із вами спільнотою об'єднаних націй» [40, 320]. Звідси – висновок, на якому наполягає Володимир Зеленській знову ж таки посилюючи його повтором слова «покарання» («Україна вимагає покарання») [41, 320]. Присутня в цьому тексті також епіфора: «Україна *хоче миру*. Європа *хоче миру*. Світ *хоче миру*» [41, 321]. І одразу протиставлення – вказівка на те, що є хтось «єдиний», хто несе світу війну. Цікаво, що Володимир Зеленський не наводить тут назву країни, яка розв'язала війну: вона і так всім відома. Замість «Росія» він використовує слово «суб'єкт» [41, 321]. У подальшому з'являється назва держави-загарбника, але також наявне застосування слів «агресор», «сторона ухвалення рішень» (останнім він констатує, що країна, яка дозволила собі вторгнення на чужу територію, є не тільки членом міжнародних організацій, але й членом Радбезу ООН).

Наступна частина виступу Володимира Зеленського – формулювання вимоги захисту життя. І тут найбільш частотними є слова «захищати», а також «безпека» (з варіантами «елементи безпеки», «гарантії безпеки» - використано 16 разів).

Не менш важливим для Президента України є стан послідовності народів світу у протидії агресії. Тому третім словом, яке кілька разів повторюється в його виступі, є «рішучість». Вона повинна проявлятися в діях українців (рішуча боротьба з загарбником), в політиці країн-партнерів України (допомога), в поведінці народів усього світу (об'єднатися, підтримувати, протидіяти небезпеці).

Усі ці повтори посилюють емоційність і впливовість слів Володимира Зеленського. Завершує він подякою на адресу ста однієї держави, які підтримали можливість його виступу (це було відеозвернення Президента України) і назвав кожен з країн, яка протидіяла йому. Дружне звертаючись до

аудиторії, Володимир Зеленський подякував за увагу, побажав всім миру і завершив традиційним прославленням України.

Висновки. За своєю структурою звернення складаються з декількох частин: звертання, побажання и подяки, розкриття двох-трьох тем (частіше – інформування аудиторії про головні події дня), повідомлення про мужність захисників і прославлення героїв, і, нарешті, завершальна частина, яка обов'язково містить заклик «Слава Україні!». Аналіз звернень Президента України Володимира Зеленського сьомого місяці війни надає можливість для висновку, що головними темами цих виступів були: захист України і світу від радіоактивної катастрофи (вимога демілітаризації Запорізької АЕС), необхідність об'єднання країн світу проти агресії і всілякої підтримки України, яка мужньо виборює майбутнє всієї Європи у війні з Росією, злочини країни-агресора і необхідність її покарання. Найбільш частотними риторичними стратегіями у виступах-зверненнях Володимира Зеленського є повтори (анафори, ампліфікації, асиндентони, епіфори), а також використання семантичних опозицій. Вони посилюють вплив слів на аудиторію.

РОЗДІЛ 2: ПРОМОВА ЯК ПРОВІДНИЙ ЖАНР ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПІВ ДЕРЖАВНИХ ПОСАДОВЦІВ УКРАЇНИ ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ

Серед жанрів публічних виступів промові належить ключова роль тому, що саме вона дозволяє найбільш докладно, аргументовано довести точку зору того, хто звертається до великої аудиторії з метою проінформувати її, вплинути на свідомість та почуття слухачів, закликати до спільних дій. «Промова, - пишуть Зоряна Куньч, Галина Городиловська та Ірина Шмілик, - це заздалегідь підготовлений публічний виступ на певну актуальну тему, звернений до широкого загалу. Промову розглядають як своєрідний витвір мистецтва, який діє одночасно і на почуття, і на свідомість. Якщо промова спрямована тільки на здатність логічно сприймати й оцінювати дійсність, не заторкуючи чуттєвої сфери людини, вона не здатна здійснювати сильний вплив» [24, 136]. Це безпосередньо торкається публічних виступів доповідачів під час війни, коли аудиторія знаходиться в максимально напруженому внутрішньому стані і очікує знайти емоційний відгук на те, що відчуває, в кожному слові, з яким до неї звертаються. І кожен представник влади як людина, яка усвідомлює відповідальність за свої висловлювання і свої дії перед суспільством, розуміє вагомість своїх промов. «Виступаючи перед міжнародною публікою, - пише Соломія Кривенко, - представники влади пояснюють світ таким, як його бачать українці. Кожна промова Президента, як глави держави є показовою, оскільки здобуває найширшу публіку та найбільшу увагу. Всі ж промови разом творять єдиний наратив, єдину розповідь» [28]. Ми класифікували промови, які є об'єктом нашої роботи з точки зору їхньої скерованості на відповідну мету, а також виду публічних комунікацій, до яких вони належать (дипломатичне, суспільно-політичне, соціально-побутове тощо).

1.1. Привітальні промови Дмитра Кулеби в дипломатичному оточенні.

Серед державних посадовців України, які стали творцями цього єдиного українського наративу часів повномасштабного вторгнення в нашу країну Росії,

і Дмитро Кулеба, який тривалий час був міністром закордонних справ України. Значимість діяльності дипломатів під час війни важко переоцінити. Саме вони захищають інтереси країни на світовій арені, наближають перемогу такою зброєю як слово. Тому дослідження риторичних практик діячів українського уряду ми починаємо з промов міністра закордонних справ. Для аналізу ми обрали промови Дмитра Кулеби на конференції послів Франції (30.08.2023) та в Інституті міжнародних відносин (05.09.2023). Обидві промови було проголошено у той час, коли війна тривала півтора роки, світ вже дізнався і про страшні втрати українського народу в результаті російської агресії, і про перемоги, а, головне, про незламність духу тих, хто виборює майбутнє своєї країни.

Дипломатичні риторичні стратегії належать до офіційно-ділового стилю мови, але є його особливою складовою у зв'язку з тим, що, як зазначають дослідники, «дипломатична діяльність містить увесь спектр розмаїтих методів, засобів і прийомів, кожен з яких є унікальним і потребує дотримання особливих норм, правил і зразків у мовленні» [24, 256]. Вони завжди чітко структуровані, характеризуються офіційністю, підпорядковані дипломатичному протоколу, а також мовному етикету.

Початок промови Дмитра Кулеби традиційний. Згідно протокольній формулі, він починається із привітань. Дмитро Кулеба спочатку звернувся до міністерки закордонних справ Франції Катрін Колонни, а далі - до всіх присутніх дипломатів. При цьому він поєднав дружнє («Дорога Катрін») з, так званою, формулою широкого адресату («Шановні пані та панове дипломати»). Так йому вдалося уникнути надмірної офіціальності. Виявленню доброзичливості сприяв наступний обумовлений етикетом елемент протокольної формули - комплімент (засвідчення поваги): «Для мене велика честь бути вашим почесним гостем сьогодні» [32]. Звернувшись до історії української та французької дипломатії, Дмитро Кулеба згадав одного з найвидатніших українців – Григорія Орлика, сина славетного гетьмана України

Пилипа Орлика і агента дипломатичної служби у Франції часів правління Людовика XV, свого роду посередник між «козацькою нацією», головою якої був його батько гетьман Пилип Орлик, та французьким королівським двором.

Наступна складова промови Дмитра Кулеби – подяка. Вона також є етикетною і виражає «прихильне, схвальне ставлення до партнера» [24, 261]. «Я вдячний Катрін, - сказав він, - за цей вияв поваги до України та українського народу. Народу, для якого як і для вас, свобода є найвищою цінністю. І який вже півтора роки протистоїть найбільшій агресії в Європі з часів Другої світової війни» [32]. І далі, вже від ім'я народу України (про це свідчить використання займенника «ми»), Дмитро Кулеба зазначив, що головною метою є відновлення миру і побудування нової системи безпеки. Таким чином, він висловив подяку дипломатам Франції за повагу до України та українського народу.

В середній частині промови Д. Кулеба звертається вже тільки до всіх присутніх за допомогою формули широкого адресата («шановні послы»). Почавши з розповіді про подвиг бійців, яким вдалося штурмувати укріплення російських позицій, вибити з відти ворога, він підкреслив, що такі ж саме рішучість і воля необхідні дипломатам, діяльність яких не менш важлива. Дмитро Кулеба повідомив про те, що українська дипломатія також набула воєнний характер і навів головні її принципи: «Перший: лідери ведуть вперед, що б не говорили всілякі скептики, та як би складно не було. Другий: справа не в кількісній перевазі, а в мотивації, розумі, здатності діяти згуртовано. Тому кожного разу, коли хтось вкотре розказуватиме вам, що Росія занадто велика, аби її перемогти, розказуйте цю історію. Третій: зосередженість на перемозі має бути беззастережною» [32]. Цю частину можна вважати смисловим ядром промови Дмитра Кулеби. В ній йдеться про принципові зміни в діях дипломатів під час повномасштабної російської агресії. Дуже чітко, стисло він називає головні напрями підпорядкування дипломатичного протоколу і процедури в воєнних умовах: «Скоротити час ухвалення рішень. Наступати без гарантії

успіху замість того, щоб залишати шляхи до відходу. Замінити пасивні дипломатичні формулювання на прямі, жорсткі та правдиві речення». Але він порівнює з солдатами, яким вдалося переломити ситуацію біля Роботиного розбивши ворога, не тільки українських дипломатів, але й виражає впевненість у тому, що «дипломати різних країн також здатні на неможливе, якщо йтимуть вперед, підтримують один одного на флангах та будуть сфокусовані на меті». І тут можна припустити, що форма звертання, яку обрав для своєї промови Дмитро Кулеба і яку ми визначили як дружню, мотивована тим, що він впевнений в підтримці послів Франції на чолі з Катрін Колонною. І далі він формулює головну мету, підкреслюючи свою впевненість в тому, що ця мета є спільною для всіх дипломатів. «Мета, - сказав Дмитро Кулеба, - це перемога України та відновлення справедливого миру, а отже порядку та стабільності в Європі та світі» [32].

В наступній, аргументаційній частині своєї промови міністр закордонних справ України навів декілька прикладів. Першій – з історії другої світової війни, коли Шарль де Голль відмовився вступати в переговори з режимом Віші та «шукати компроміс з прибічниками нацистів». Так саме, підкреслив як для України, так і для Європи неприпустимо дозволити Путіну «переступити через понад сто тисяч воєнних злочинів». Наступні приклади, які навів Д.Кулеба, - докази того, що Путін – це людина, «яка вбиває ракетами дітей, бреше в обличчя світовим лідерам і знищує навіть власних поплічників, яким нібито» [32] надав гарантії. Ці докази є аргументами на захист тези про необхідність продовження спільного, всеєвропейського опору путінському режиму. Ця, аргументаційна частина точна, конкретна, містить низку фактів, що посилюють її мотивованість.

Відомо, що дипломатична промова зазвичай включає такий елемент, як подяка («етикетна формула», яка «виражає прихильне, схвальне ставлення до партнера», «за те, що вже зробив адресат»). Є така складова і в промові міністра іноземних справ України, який подякував Франції «за низку критично

важливих рішень, які були ухвалені за час війни: танки, «Цезарі», «Скальпи», «Кроталі» і багато чого іншого». «...ми завжди із вдячністю пам'ятатимемо це», - повторив він [32].

Завершальна частина промови Дмитра Кулеби містить такий традиційний для дипломатичних текстів структурний елемент, як комплімент, «засіб мовного впливу, що виражає приязнь, увагу, вдячність, сподівання тощо». «Формула компліменту (формула «трафаретної ввічливості»), - вважають науковці, - є невід'ємною складовою дипломатичної практики» [24, 260]. Міністр іноземних справ України наголосив, звертаючись до дипломатів Франції: «Треба ухвалювати сміливі рішення. Європі пощастило, що Франція знає, як це робити». Заключні слова промови – «Слава Україні та Слава Франції» [32]. Така кінцівка промови виражає впевненість Дмитра Кулеби в перемозі співдружності країн Європи в протистоянні агресії.

Головні риторичні стратегії впливу Дмитра Кулеби на слухачів у цій промові такі: використання семантичних опозицій, звернення до прикладів з історії та сучасності, афористичність висловлювань. Антитеза (контраст, семантична опозиція) – це один з найбільш дієвих риторичних засобів, що сприяють лаконічності викладу думки, її переконливості, впливовості на слухача на рівні як його емоцій, так і його свідомості.

В промові Дмитра Кулеби на конференції послів Франції звертають на себе увагу такі семантичні опозиції:

1. Росія – ми: «Росія повернула жах великої війни до Європи / ...ми робимо все можливе аби відновити мир і побудувати нову систему безпеки» [32].
2. Цифри – люди: «За сухими військовими зведеннями / долі та зусилля реальних людей» [32].
3. Досвід – воля «...група з 31 бійця, третина з яких не мали бойового досвіду / ...всі вони мали знання і волю до перемоги» [32].

4. Можливості невеликої групи людей – значної кількості учасників: «...робота цієї групи зробила можливим наступ цілої бригади...» [32].

5. Агресія Росії, руйнування порядку в Європі – намагання України врятувати не тільки свою незалежність, але й зберегти Європу: «Російська агресія проти України є найбільшою війною в Європі після Другої світової. А українська Формула миру – найбільш масштабним дипломатичним проектом після повоєнного облаштування Європи та Плану Маршалла» [32].

Крім ланцюга протиставлень, важливу роль в цій промові Дмитра Кулеби виконує неодноразове звернення то опису якоїсь значної події, ситуації, історії із життя. В даному випадку – це розповідь про незламність бійців одного з українських підрозділів на найтяжчій ділянці фронту. Повтор повідомлення про незламність бійців надає кільцевий характер побудові промови. Розповідь про подвиг невеликої групи українських бійців, яким вдалося досягти перелому в стані справ міститься на початку промови Дмитра Кулеби, він згадує про них в тієї частині промови, викладає думки про перехід дипломатії на воєнний стан і про те, що кожен дипломат і всі вони разом також можуть перемогти завдяки своїй волі і своїм знанням. В завершальній частині своєї промови Дмитро Кулеба знову повертається до згадки про подвиг цих бійців. «Так само, як хоробрий український підрозділ зробив неможливе та прорвав фортифікації, яких Європа не бачила 80 років. Так само і ми спільно з вами здатні зробити дипломатичне диво та завершити російську агресію справедливим та тривким миром» [32].

Слід також звернути увагу на афористичність промови Дмитра Кулеби: «Не можна плисти за течією і здобути бажане»; «Пішовши на компроміс зі злом, ми втрачаємо головне – самих себе»; «Нині час дипломатії зброї, а не дипломатії припинення вогню» [32].

Головні риторичні стратегії, на які ми звернули увагу в процесі аналізу промови міністра закордонних справ України на конференції послів Франції, присутні і в наступній його промові – в Інституті міжнародних відносин.

Починає Дмитро Кулеба з привітань. Він звертається спочатку до ректора Інституту, який запросив його до зустрічі, до викладачів і професорів, потім – до присутніх на зустрічі послів іноземних держав і, нарешті, до студентів. Причому тут, як і в першій промові, Дмитро Кулеба поєднує формулу широкого адресата («Пане... Шановні...») з дружнім («Дорогі»). Зустріч відбулася у зв'язку з початком нового навчального року, і Дмитро Кулеба привітав присутніх з цією подією.

Початок його промови – жартівливий. Він зізнався, що йому приємне повернутися до Альма Матер не тільки тому, що з Інститутом міжнародних відносин пов'язано багато добрих спогадів, але й тому, що він знає, що у нього особисто попереду немає сесії. «Що правда, - продовжив він, - маю відверто сказати, що після інституту життя приймає у мене заліки та іспити щодня. І у вас теж буде» [31]. Після такого жартівливого вступу, який сприяв безпосередності атмосфери зустрічі, міністр Дмитро Кулеба сформулював ключову тезу своєї промови, визначив її мету. Тема його промови – тектонічні зсуви, які відбулися в країні, у світі та дипломатії. Головна теза його промови – на всіх присутніх, і головним чином – студентів, чекає праця «із докорінно новим світом» і тому формулювати «наше бачення нової України, нового світу та воєнної дипломатії необхідно вже сьогодні» [31].

Основну частину своєї промови Д. Кулеба почав з нового звертання, скоріше, неофіційного, посилив тим самим безпосередню, дружню атмосферу зустрічі: «Дорогі друзі...». Наполягаючи на тому, що його слухачі і є ті люди, що створюють реальність, міністр Дмитро Кулеба наголосив на декількох напрямках діяльності, якої потребує нова реальність у будь-якій галузі внутрішнього або зовнішнього життя України. Виходячи з того, що перемозі у війні за реальність можуть сприяти тільки базові знання та спроможності їх

реалізувати, він, звертаючись до своїх слухачів, наголосив: «...для початку відкиньте запевнення у слабкості та повірте у силу вашої країни» [31], закликав їх задавати «темп, мати самоповагу, рішучість, повагу до тих, хто жертвує собою на фронті», пам'ятати, що сила України – «в правді, міжнародному праві та інноваційних методах воєнної дипломатії» [31].

Наступна частина промови міністра закордонних справ починається новим звертанням. Воно об'єднує всіх його слухачів за їхнім фахом («Шановні колишні, сучасні та майбутні дипломати»). Саме таке звертання мотивоване тим, що Дмитро Кулеба формулює у цій частині декілька тез стосовно нинішньої дипломатії України. Сутність полягає у тому, що існує протокол, традиція ведення міжнародних справ, яка нараховує вже декілька століть. Але умови війни вимагають нових стратегій, пошуку нестандартних рішень, навіть порушення протоколу («Безпрецедентні виклики потребують безпрецедентних кроків [31]). Саме про те, у якому напрямку Україна «перевинайшла дипломатію» і зупинився міністр закордонних справ. І дуже чітко і стисло він окреслив дії «всупереч всім традиціям».

1. В дипломатії протокол диктує кожний крок. Але, як зауважив Дмитро

Кулеба, «протокол часто стає гальмом рішень». «За протоколом, - зізнався він, - я не мав права називати поіменно на спільній зустрічі Ради міністрів закордонних справ ЄС тих міністрів, чиї країни блокували відключення російських банків від SWIFT. Я зробив це всупереч традиціям у рішення буле ухвалене» [31]. При цьому він підкреслив, що діючи настільки рішуче всупереч традиції, завжди слід пам'ятати про відповідальність, про те, що є право тільки на лише один такий крок.

2. «Класична дипломатія передбачає збереження шляхів відходу, так

званої “exit strategy”. Але нам часто доводиться діяти категорично і спалюючи будь-які мости. Йдеться про жорсткі публічні вимоги введення

санкцій, надання зброї, принципову позицію щодо без альтернативності перемоги України, а також надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС». І далі він наводить приклад того, що українська сторона категорично наполягає на відмові від «напівкандидатства» в ЄС. «Ми йшли на ризик і перемагали», - зізнається Дмитро Кулеба [31].

3. «В класичній дипломатії не прийнято звертатися до іноземних суспільств через голову урядів», - нагадав міністр закордонних справ [31]. Але обставини (необхідність скоріше донести людству правду про війну) вимагали порушення і цієї статті протоколу.

Саме цей пункт промови Дмитра Кулеби безпосередньо пов'язаний із тією її частиною, в якій йдеться про значимість співпраці дипломатів і ЗМІ. «Пряма комунікація з людьми, - сказав він, - дозволила консолідувати громадську думку за кордоном, яка спонукала уряди до дій. Зробила їх співучасниками нашої комунікації, бо вони не могли стояти осторонь поки ми спілкуємося з їхніми людьми» [31]. І тут ще одне порушення традицій: дипломатія любить тишу, не публічні інструменти. Але в сучасному світі все відбувається по-новому: «Суспільства та спільноти в реальному та цифровому світі стали невід'ємною частиною дипломатичного процесу». І далі він пояснює, у чому сенс використання дипломатією «гучних» засобів журналістиці: «Медіа та соцмережі здатні як забезпечити успіх найбільш неможливого дипломатичного проекту, так і збити на злеті навіть найбільш просту дипломатичну операцію. Українська воєнна дипломатія за ці півтора роки винайшла новий рівень майстерності у взаємодії зі спільнотами та суспільствами по всьому світу» [31].

Остання частина промови Дмитра Кулеби починається новим звертанням до слухачів («Шановні присутні»). Тут міністр закордонних справ сформулював ключові завдання, які стоять перед новою Україною як точкою опори «нової архітектури безпеки в Європі та світі» взагалі і перед українською воєнною дипломатією зокрема: членство України в ЄС і НАТО, відкриття нових шляхів взаємодії з країнами Африки, Азії та Південної Америки. «Нова

глобальна роль України, - підкреслив Дмитро Кулеба, - вимагає нової глобальної зовнішньої політики» [31]. Пам'ятаючи про те, що головну роль на цьому шляху будуть виконувати нові дипломати, він повідомив про своє рішення віддати гроші (отриману ним премію імені Юзефа Сліша) на підтримку найкращих рішень студентів-магістрів, які будуть сприяти перемозі України на міжнародній арені: анонсував стипендію для найкращих магістрів ІМВ.

Завершив свою промову Дмитро Кулеба побажанням мріяти, ставити амбітні завдання, рухатися до досягнення своїх мрій тим, хто буде закріплювати статус України як легенди світу. «Бажаю вам успіхів у навчанні та перемоги нам всім. Дякую за увагу та слава Україні!».

Звернемось до головних стратегій впливу, які було використано Дмитром Кулебою у його промові в Інституті міжнародних відносин.

В промові на конференції послів Франції ключову роль виконували семантичні опозиції. В промові, з якою Д. Кулеба виступив перед дійсними і майбутніми фахівцями-міжнародниками, головною риторичною стратегією є використання метафор. «Слова, вжиті в переносному значенні, так само як і логіко-структурні засоби виразності, - це традиційний ресурс впливу у сценаріях боротьби інтересів та їхніх репрезентацій у медіа», - пише Л. Павлюк [30, 339]. Почнемо з використання метафор з тематичної групи «гра». «Багато років *гравці* зовні переконували українців, що ми нація *лузерів*» [31]. «Лузер» – слово низького стилю, яке останнім часом застосовується на адресу людей, народжених програвати, втрачати, здаватися. Воно часто звучить у молодіжному оточенні. Д. Кулеба використовує його для характеристики колоніального мислення. «*Лузери, лузери, лузери* – лунало з усіх шпарин, - каже він. – І багато хто повірив в це. Бідкатися на власну неспроможність та недолугість стало модним, коли ці кліше приховували під оболонкою реалізму». «Насправді, це було і є мислення колоніальне», - підсумовує він [31]. І далі: «Якщо вирішите якось повторити, пам'ятайте, що у вас є право лише на

один такий удар». «...у житті, як у чемпіонаті з футболу – ви не можете перемагати у кожній грі. Поразки будуть. Головне не падати духом і перемагати достатньо, щоб зрештою здобути чемпіонство» [31]. Ідея гри, за словами Л. Павлюк все частіше стає універсальною для соціального аналізу. «Серед родових груп метафор, що їх використовують медіа, зокрема й міжнародні медіа, для окреслення рамок сценарію теперішньої російсько-української війни, - пише дослідниця, - образ “гри” є одним із найбільш поширених макро-фреймів. Значними атрибутами у медійно-риторичній репрезентації конфлікту виступають загальнономовні метафоричні означники “гри як такої” – “гравці”, театральної гри – “актори”, азартних ігор – “ставки у гри” тощо» [30, 340]. Хоча насправді, як зауважує Л. Павлюк, війна – «це в принципі – анти-гра» [30, 340]. Дмитро Кулеба переважним чином використовує метафору гри у значенні змагання, яке вимагає постійного тренування (підготовки) для подальшої перемоги у чесній грі (футбол).

Ще одна метафора, яку використовує Дмитро Кулеба у промові в Інституті міжнародних відносин – похід у значенні «агресивне просування». При описі дій Путіна він каже: «У своєму тріумфальному поході світом він перечепився там, де очікував цього найменше – в Україні» [31]. Зовнішня політика лідера Росії порівнюється з воєнним походом, спочатку «тріумфальним», а потім – приреченим на поразку («перечепився» - не може далі рухатися).

Зустрічаються в промові і метонімії («В лісах під Києвом та посадках на Запоріжжі і Донеччині гинуть *триста років імперії, сотні мільярдів рублів*, витрачених на те, щоб переконати себе і світ, що те, що зупинило Путіна не існує і не має права на існування. Це ми, українці) [31]. Або коли Дмитро Кулеба радить майбутнім дипломатам «робити наше військо сильнішим і грамотно примножуватиме його перемоги на міжнародній арені, а не *зливатиме здобуте кров'ю солдат в море чорнил*» [31] і закликає не перевтілювати справжню перемогу у війні на словесні ігри, тим самим зменшуючи її ціну.

Включення розмови про сучасні події, про сучасний стан країни в широкий історичний контекст – ще один засіб риторичного впливу на слухачів. Якщо в промові на конференції послів Франції це була згадка про Григорія Орлика, а з ним – і Пилипа Орлика, які боролися «за незалежність України від Росії» [31], то в цієї промові – це цитування Івана Мазепи («Же през шаблі маєм права»). «Ці слова гетьмана Івана Мазепи, - висказав впевненість Дмитро Кулеба, - актуальні і сьогодні». І далі він прокоментував своє розуміння висловлювання гетьмана Мазепи: «Наше право на життя здобує в бою. Наша свобода оплачена страшною ціною, а незалежність – загартована полум'ям війни. Тому і наше право на визначення власної внутрішньої та зовнішньої політики – від шаблі» [31]. А завершив своє посилення на слова Мазепи він тим, що провів ланку між історією і сучасністю. «Так було і так є, - сказав він. – Сьогодні динаміку нашої зовнішньої політики задає український піхотинець, який повзе по мінному полю в бік російського окопу, щоб звільнити цю смужку української землі від окупанта» [31].

Аналіз двох промов Дмитра Кулеби підтверджує традиційну оцінку дипломатичного красномовства як вишуканого, елітарного, такого, що потребує не просто володіння мовними засобами, але й широкої ерудиції. Якоюсь мірою слово дипломата можна зблизити з художнім словом.

1.2. Публічні виступи про стратегії перемоги у війні Рустема Умерова і Валерія Залужного. Промова Міністра оборони України Рустема Умерова під час відкриття зустрічі Контактної групи з оборони України (23 січня 2024 року) значною мірою відрізняється від промов Міністра закордонних справ Дмитра Кулеби. На нашу думку, головна причина цього не в індивідуальності кожного із промовців, а в настанові виступів, а також – їхній приналежності до різних видів ділового ораторського мистецтва. Промова Рустема Умерова за своїм призначенням не привітальна, а заклична. Головною метою Міністра оборони України було переконання слухачів у спроможності його держави продовжувати супротив агресії. Тому ця промова відзначається лаконізмом,

містить багато фактичного матеріалу, і, що є особливо важливим, значною мірою орієнтована на майбутнє.

Вона починається звертанням до голови Контактної групи, Міністра оборони США Ллойда Остіна, а також до її членів, використовуючи формулу широкого адресата («Шановний міністре Остіне! Шановні колеги...»). І одразу перейшов до інформування членів групи про спільні дії Міноборони та Генштабу Збройних Сил, скеровані на напрацювання пріоритетів за принципами НАТО (зміцнення довіри та підзвітності у сфері оборонних закупівель, зокрема - створення дворівневої системи закупівель; поглиблення міжнародного партнерства у сфері оборонної промисловості; впровадження оборонних інновацій та технологій). Повідомлення про напрями діяльності та їхнє мотивування станом на фронті супроводжувалися в промові Р. Умерова аналізом воєнних стратегій Росії («противник використав вшестеро більше артилерійських снарядів, ніж українські сили. ... При цьому, навіть за шестиразової артилерійської перевазі ворог не зміг досягти хоча б якогось суттєвого результату»; «Після нашої останньої зустрічі Росія спробувала нову тактику. Ворог намагався знайти слабкі місця в нашій системі ППО ... І все ж ефективність української ППО від російських ракетних атак теж зросла на третину...») [33]. Важливою складовою промови Міністра оборони України є інформація про потреби України («...для України вкрай важлива ваша постійна підтримка та збільшення пакетів військової допомоги» [33]), а також про перспективи діяльності, головні напрями досягнення переваги у протидії ворогу («Ми можемо перехитрити ворога, застосувавши асиметричний підхід. За рахунок інтеграції технологій, навчання, точного прийняття рішень і координації. За рахунок підвищення ефективності підбору персоналу, управління ланцюгом постачання і цифрових рішень. Це забезпечить нам технологічну та стратегічну перевагу» [33]). І, нарешті, така складова промови Р. Умерова, як подяки на адресу контактної групи, країн, які «взяли на себе лідерство у розробці коаліцій спроможностей». Міністр оборони назвав країни і

зазначив, за що саме він уповноважений подякувати кожній окремо: «1. США, Данія та Нідерланди – Авіаційна коаліція. 2. Франція – Коаліція артилерії. 3. Велика Британія та Норвегія – Морська коаліція...» [33]. Він декілька разів підкреслив важливість постійної підтримки та збільшення пакетів військової допомоги для України.

Необхідно зазначити, що Рустем Умеров виконує обов'язки Міністра оборони України з 2023 року. На цьому посту він змінив Олексія Резнікова, якому багато чого вдалося зробити саме у напрямку консолідації воєнно-політичної підтримки України з боку країн-партнерів. Наведемо статистику, яка міститься в аналітичному дослідженні «Українська призма: Зовнішня політика 2022». Повідомляється, що «протягом року відбулось сім зустрічей «Консультативної групи з питань оборони України – формату «Рамштайн», три з яких – онлайн (22.04, 23.05, 15.06, 20.07, 08.09, 12.10, 16.11). У першій зустрічі взяли участь представники 40 країн. До кінця року кількість учасників зросла до 54. Приєднались не тільки члени ЄС та НАТО, а також Австралія, Боснія та Герцеговина, Еквадор ...Відбулась конференція союзників України у Копенгагені (11.08), у якій взяли участь 26 країн із метою напрацювання рішень, спрямованих на посилення допомоги Україні. ... За результатами зустрічі було оголошено про виділення понад 1,5 млрд євро фінансування, обладнання та навчання для зміцнення військового потенціалу України...» [42, 265].

Саме в такому робочому (діловому) стилі і побудовано промову Рустема Умерова, головні ознаки якої – стислість, чіткість, аналітичність, спираючись на факти і цифри. В ній відсутні тропи, синтаксичні риторичні фігури, засоби виразності. Треба враховувати, що промова скерована на те, що зустріч має цілком діловий характер і не переслідує мету емоційного впливу на слухачів, хоча і передбачає спонукання їх на співпрацю, допомогу Україні.

Те ж саме можна сказати і про результати порівняння наукової статті Головнокомандувача ЗС України Валерія Залужного (на час його перебування

на цій посаді) і його ж промови на конференції у Лондоні вже в ролі Посла України у Великій Британії. Статтю В.Залужного «Сучасна позиційна війна та як у ній перемогти» була надрукована у «The Economist». Переклад її українською мовою представлено на сайті «Главкому» редакторкою стрічки новин Мар'яною Мигаль другого листопада 2023 року. Стаття повністю відповідає моделі академічного тексту, ознаками якого є «бездоганна логічність, точність мислення, ... чітка, позбавлена будь-якої двозначності термінологія» [24, 185]. Ми знайшли в ній тільки одну метафору «шовінізм, помножений на хворі імперські амбіції» [39] з простору характеристик фізичних станів, а також математики в характеристиці ідейно-політичного явища. Популярність такого роду «органічних» і «медичних» метафор Л. Павлюк мотивує тим, що оскільки «у випадку воєнних дій ідеться про крайнє загострення суперечностей і спробу розв'язати їх силовими способами, то актуальними в репрезентаціях такої екстремної форми конфлікту стають оцінки в термінах деструкції соціального організму» [30, 341]. Повторюємо, це єдиний випадок застосування тропів в статті Валерія Залужного. Взагалі надано аналіз вад позиційної форми ведення воєнних дій, пояснення, у зв'язку з чим Україна, яка продемонструвала «свою готовність не на словах, а на ділі покласти душу й тіло за свою свободу», примушена перебувати у стані затягування війни, наведення ключових факторів, які призвели до трансформації воєнних дій у позиційну форму. Стаття складається з низки складових («Щодо подолання глибоко ешелонної системи мінно-вибухових загороджень», «Щодо контр батареїної війни», «Щодо створення та підготовки необхідних резервів» [39] тощо), а також містить пропозиції автора стосовно шляхів припинення позиційного характеру воєнних дій. І тут чітко, логічно і дуже стисло (у формі тез) автор наводить перелік засобів здійснення зламу у ситуації, що склалася, за декількома напрямками (набуття переваги у повітрі, за напрямом РЕБ, управління військами, логістичного забезпечення, використання у військовій

справі інформаційних технологій). Кожна з частин статті В. Залужного повністю відповідає вимогам наукового дослідження.

Не таким є його виступ 21 липня 2024 року на конференції у Лондоні у The Royal United Services Institute [15]. Тут також йдеться про стратегії перемоги у війні, про необхідність використання новітніх технологій, про обґрунтованість змін у структурі підрозділів, частин та Збройних сил в цілому. Але стилістика викладу матеріалу, який, безумовно, має теоретичне значення, скерована перш за все на емоційний вплив на аудиторію. Звідси – широке використання тропів («формуємо *нові лекала* нової війни»; «зло поруч, і воно прийшло вбивати», «уряди мають прокинутися»), стилістичних фігур (наприклад, анафори «*Коли я народився, то від моменту завершення однієї з найжорстокіших і найкровопролитніших воєн в історії людства минуло двадцять вісім років. Коли я народився, вже не падали бомби на міста і села...*»; ампліфікації (однієї з *найжорстокіших, і найкровопролитніших воєн*)), риторичних питань («Чи готове людство спокійно сприйняти наступну за масштабами страждань війну – вже Третю світову?», «Як відповісти на цей виклик? Як вижити в умовах неоднозначності й суперечності навколишнього світу?» [15]). Валерій Залужний неодноразово звертається до досвіду інших мисливців, державних і воєнних діячів (давньоримського історика Корнелія Непота, прусського генерала Карла фон Клаузевіца, китайського мислителя Сунь-цзи, британського історика Арнольда Джозефа Тойнбі, американського генерала у відставці Стенлі Мак-Крістала), цитує їхні висловлювання тим самим включаючи предмет своєї промови в широкий загальнолюдський контекст, осучаснює їх (як, наприклад, доповнюючи висловлювання Стенлі Мак-Крістала про те, що дотримання вчорашніх правил війни не може привести до успіхів сьогодні або завтра, тому слід починати боротися з наслідками нових правил війни, наприкінці своєї промови: «А далі у нього були такі слова: «Інакше всі ми залишимося далеко позаду». А я б сказав категоричніше: інакше ми всі загинемо» [15]). Використанням усіх цих риторичних стратегій в своїй промові

Валерій Залужний досягає впливу як на свідомість, так і на почуття своїх слухачів. Безумовно, ця промова Валерія Залужного має політичний характер, зорієнтована на майбутнє і широко спирається на його власний досвід, а також на розуміння його аудиторією сутності справи про яку йдеться.

2.3. Інформаційні промови Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала на засіданні Уряду. Для аналізу нами було обрано дві промови Прем'єр-міністра України, з якими він звернувся до уряду у вересні 2024 року (03 вересня та 20 вересня). Обидві мають схожу структуру: починаються звертанням до слухачів, містять інформацію про стратегічні напрями діяльності Уряду, а також подяку тим, хто сприяє цій діяльності; завершальна частина – висловлювання віри в перемогу України. Обидві промови позбавлені метафор, риторичних засобів впливу на слухачів, оскільки орієнтовані на сприйняття безпосередніми учасниками робочого процесу – членами Уряду.

Звертаючись до аудиторії, Денис Шмигаль спочатку привітався («Доброго дня»), далі – застосував формулу широкого адресата («шановні колеги»), але посилив її підкреслив, що всі вони - частина українського народу («шановні українці»). Звертання в обох промовах абсолютно ідентичні. Ідентичні і завершальні частини: Денис Шмигаль подякував всім, «хто працює», «хто бореться заради кращого майбутнього для нашої держави», подякував за увагу і завершив заклик: «Слава Україні!» [34; 35].

Основна частина кожної з промов починається чітким лаконічним формулюванням мети Уряду. Оскільки перша з промов, що ми аналізуємо, була проголошена одразу після початку нового навчального року, Денис Шмигаль зазначив як мету «забезпечити українцям гарантовані освітні можливості» [34]. І далі він зазначив п'ять стратегічних напрямків досягнення цієї мети: «безпека та доступність», «новітні технології», «Нова українська школа», «створення дієвої мережі профтехів», «трансформація вищої школи» («надання студентам державних грантів», окреслення індивідуальних освітніх траєкторій для студентів, активізація наукової роботи в університетах, оскільки саме вища

школа має «рухати науку вперед»), Після того, як Прем'єр-міністр України подякував «всім педагогам, всім працівникам освітньої сфери, хто сьогодні працює для того, щоб українські діти могли навчатися в Україні» [34], він перейшов до низки важливих рішень в інших сферах діяльності Уряду: продовження реформи дерегуляції, впорядкування житлово-комунальних послуг, прискорення гуманітарного розмінування. При цьому він не тільки називав стратегічні напрями діяльності, але й наводив їхню мотивацію, а також окреслював перспективи їхньої реалізації.

Другу з проаналізованих нами промов Дениса Шмигала присвячено переліку ключових пріоритетів діяльності Уряду у зв'язку з підтримкою його ініціатив Верховною Радою України. У першу чергу – це «оборона та безпека країни». Тут і озброєння, і військова техніка, і виготовлення ракет, снарядів. «Всі гроші платників податків Уряд знову буде спрямовувати саме на фінансування військових потреб», - заявив він. Інші пріоритети (соціальні програми, освіта, медицина), як підкреслив Прем'єр-міністр, «допомагатимуть фінансувати ... міжнародні партнери» [35]. І він висловив подяку всім тим, хто допомагає Україні побороти «набагато більшого й сильнішого ворога» [34]. Значну увагу у своїй промові Денис Шмигаль приділив продовженню підтримки українського виробника і компенсації за купівлю сільськогосподарської техніки саме українського виробництва.

Після подяк на адресу тих, хто інвестує в Україну, хто працює, хто виборює краще майбутнє для української держави, Прем'єр міністр, як і наприкінці промови 03 вересня завершив свій виступ закликом: «Слава Україні!» [35].

Переважним чином обидві промови Прем'єр-міністра країни суто ділові, містять інформацію-перелік дій Уряду і партнерів України, мотивування подальших кроків діяльності Уряду, а також характеристику перспектив цієї діяльності. Вони скеровані на усвідомлення інформації і майже позбавлені стратегій емоційного впливу.

Висновки. Нами було проаналізовано шість промов, які належать різним сферам діяльності державних посадовців: дипломатичній, воєнній, економічній. Промови розрізняються за своєю побудовою, наявністю / відсутністю риторичних засобів, ступенем емоційності. Головним чином ми пов'язуємо цю несхожість риторичних практик, які було застосовано посадовцями, характером аудиторії, на яку було скерована промова, а також настановою кожного з промовців: заклик, переконання, інформування, привітання.

РОЗДІЛ 3: ІНТЕРВ'Ю ЯК ЖАНР ПУБЛІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ПОСАДОВЦІВ УКРАЇНИ ПІСЛЯ 24.02.2022

3.1. Інтерв'ю державних посадовців України, присвячені питанням культури і освіти.

Інтерв'ю, яке провела кореспондентка Голосу Америки Ірина Соломко з Миколою Точицьким, було першим після призначення його на посаду міністра культури та стратегічних комунікацій під час його перебування в Нью-Йорку та Вашингтоні. Під час зустрічі з журналісткою було обговорено заплановані міністром і його командою стратегії нової культурної політики, а також напрями зовнішньої діяльності міністерства, зокрема – взаємодії з американськими партнерами. Публікація інтерв'ю надана у супроводі приміток: повідомлено, що розмову було відредаговано «для ясності та плинності» [45]. Крім того, уточнюється про кого саме йдеться в розмові журналістки з М. Точицьким («виконавчий директор Карнегі Голу», «генеральний директор опери Метрополітен»).

Як це і відповідає моделі побудови жанру інтерв'ю, матеріал складається з питань журналіста та відповідей респондента. Початок їхньої бесіди був не вдалим, на нашу думку. На запитання журналістки, яким був зміст переговорів міністра з кількома знаковими для американської культури фігурами та чи вплинули ці зустрічі на подальші напрями його діяльності, Микола Точицький виразив подяку партнерам, описав розгортання демократичного руху, який підтримує захист культури України, оскільки представники багатьох країн розуміють, що боротьба українського народу – «це боротьба їхня, і це боротьба за демократичні принципи, які роками були в основі будь-якої держави, яка прагне миру, верховенства права і дотримання статуту ООН» [45]. Журналістка у відповідь нагадала респонденту про своє запитання з метою повернути розмову до конкретних напрямів співпраці з партнерами. Після цього міністр культури та стратегічних комунікацій нарешті розповів деякі напрями, а саме -

про проект «Молоді музиканти», плани формування молоді коаліції музикантів.

Наступне запитання було також чітким і конкретним – про плани візиту у Вашингтон. Міністр Микола Точицький повідомив про декілька напрямів співробітництва: боротьба з російською дезінформацією, заходи по збереженню національної української спадщини – оцифрування з метою виявити і повернути вкрадені українські артефакти і безпосередньо саме це повернення.

Журналістка запропонувала М. Точицькому відповісти і на суто «особистісне» питання: про характер сприйняття культурною спільнотою професійного дипломата на пост міністра культури та стратегічних комунікацій. На нього Микола Точицький відповів, нагадавши про те, що він і на дипломатичній посаді завжди ставився до культури як важливого інструменту національного самоусвідомлення.

Серед «гострих» запитань було й пов'язане з марафоном Єдиних новин. Журналістка звернула увагу на те, що його існування викликає багато критики і запропонувала М. Точицькому виразити своє ставлення до марафону. У відповідь міністр культури та стратегічних комунікацій з наполегливістю підкреслив, що, навпаки, вважає марафон Єдиних нових вкрай необхідним поки триває війна. Свою тезу він мотивував тим, що цей марафон сприяє протидії російській пропаганді. Складається враження, що у цю мить, коли він відповідав на питання про марафон, М. Точицький був занадто стурбованим і тому припустив декілька повторів: «Тому, я казав і кажу, що поки є війна, нам потрібен Єдиний марафон. Він потрібен, щоб ми робили єдині підходи, які будуть розбивати пропаганду, яку робить Російська Федерація стосовно нас» І далі: «Я вважаю, що Єдині новини можуть бути тією платформою, де ми це все можемо проговорювати та позбавлятися тих російських ворожих наративів, які були закладені в різні періоди розвитку України» [45]. За своєю суттю це висловлювання тієї ж самої думки, але з невеличкими варіаціями, що обважнює цілком актуальну і болючу для України тезу.

На нашу думку, і журналістці не вдалося повністю уникнути недоліків. Так, одразу після відповіді міністра культури та стратегічних комунікацій про Єдиний марафон новин, вона запропонувала питання про цензуру. Почнемо з того, що воно не було логічно пов'язане з тим, про що йшлося раніше. А, по-друге, саме формулювання питання було не зовсім коректне: «Ви, напевно, розумієте, що західні партнери, дуже чутливі, коли мова йде про цензуру. Вони можуть багато чого пробачити, але не обмеження свободи слова» [45]. Таким чином, якщо все ж таки з'єднати це питання з попередніми тезами, відбулося ототожнювання наративів, які принижують статус країни, із вільними висловлюваннями на адресу України та української культури. Тому й у відповіді М. Точицький виразив подив, не розуміючи, про яку цензуру йдеться. «У будь-яких повідомленнях, які продукує міністерство - сказав він, - ви маєте зворотню адресу та завжди можете написати і сказати, що вам це не подобається, або ви вважаєте по-іншому» [45]. Ми не виключаємо, що ці два огріхи, на які ми звернули увагу, обумовлені редагуванням інтерв'ю, тим, що щось було виключено. Але взагалі, підводячи підсумок аналізу інтерв'ю, підкреслимо, що Микола Точицький постійно наполягав на дійсно важливій тезі: втрати України під час війни, які останнім часом все частіше називають «друге розстріляне Відродження» - це прояв геноциду. Міністр культури та стратегічних комунікацій з боєм називав цифри – кількість втрат не тільки артефактів, будинків, але, що значно страшніше – талановитих митців (музикантів, живописців, поетів, прозаїків). Артефакти можна знайти і повернути у тому числі й за допомогою партнерів з інших країн. Людей повернути неможливо. А з ними втрачено й те, що вони не встигли написати, намалювати...

Втрата людей, у тому числі і діячів культури, це страшна біль, яку переживає вся країна. Серед загиблих митців – режисер монтажу Віктор Онисько, який брав участь у створенні таких фільму, як «Захар Беркут»; актор театру та кіно Богдан Колесник, відомий своїми ролями у декількох серіалах, а

також у виставах Луганського академічного театру та Українського Сучасного театру; дитячий письменник Володимир Вакуленко; чемпіон України з фрі-файту, майстер спорту і актор Євген Світличний... на жаль, дуже багато інших творчих людей. Втрат зазнав і Одеський національний театр опери та балету – на фронті під мінометним обстрілом загинув соліст балету Ростислав Янчишен. Тому цілком зрозуміло те, що головна відповідь Миколи Точицького на майже всі питання журналістки Ірини Соломко про зміст програми його команди, ключову мету діяльності міністерства, у тому числі й такої її галузі як «культурна дипломатія» - це збереження творців і творів, а тим самим – української ідентичності.

Про те, наскільки серйозну увагу міністр культури і стратегічних комунікацій приділяє втратам Україною митців, свідчить і постійне наголошування ним своєї стурбованості як під час інтерв'ю, про яке йдеться, так і подальші його виступи. Так, за даними Інтерфаксу України (16 жовтня 2024 року), Микола Точицький під час свого онлайн-виступу на Конгресі місцевих і регіональних влад Ради Європи знову наголосив на загрозі втрати країною своєї сучасної культури, а з нею – частини спільної історії, основи національної єдності. «Україна продовжує зазнавати втрат, зокрема в культурній сфері, через агресію з боку Росії, - констатував він. – За останніми даними, 129 артистів і діячів культури були вбиті, а 1169 об'єктів культурної спадщини пошкоджені або повністю знищені, серед яких 117 об'єктів національного значення. Крім того, постраждали 2093 заклади культури, з яких 361 зруйновані повністю». Серед об'єктів, яким загрожує агресія Росії, також і такі, підкреслив міністр культури і стратегічних комунікацій, що внесені до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а саме – історичні центри міст Львів та Одеса.

Інтерв'ю з головою МОН Оксеном Лісовим актуалізує низку питань, на перший погляд, безпосередньо не пов'язаних із агресією Росії проти України. Але сам державний посадовець притримується іншої думки. Під час зустрічі з

журналісткою він наголосив на тому, що та реформа освіти, яку започаткували міністр і його команда, має таке ж важливе значення, як і реформування армії десять років тому. У першу чергу не тому, що доводиться вирішувати питання захисту учнів під час повітряних тривог, а також втрачати учнів і майбутніх студентів, які виїжджають за кордон в умовах війни. А головним чином у зв'язку з тим, що, як і при реформуванні армії, йдеться про піклування про майбутнє, про роботу на перспективу.

Інтерв'ю з Оксеном Лисовим вела Вікторія Коломієць. Воно відбулося 14 травня 2024 року. Структура інтерв'ю традиційна. Публікація починається стислим наданням інформації про респондента – той є вже п'ятою особою, яка займає посаду міністра освіти і науки за останні роки. Крім того, він ініціював декілька реформ, мета яких – кардинальна реструктуризація системи освіти, підходів до навчання та шляхів фінансування закладів вищої освіти. Далі, після стислої характеристики «героя» інтерв'ю журналістка зазначила головні тематичні напрями бесіди: зміни в системі вищої освіти, напрями оновлення дисципліни «Захист України», шляхи збереження ідентичності українських дітей, які навчаються за кордоном, зміни в системі вступних випробувань абітурієнтів, що викликані станом війни, напрями гуманітаризації точних і природознавчих дисциплін.

Аналіз текстів інтерв'ю надав нам можливість зробити висновок, що, на відміну від такого жанру як промова, вони не містять у собі забагато риторичних засобів виразності, алюзій. Головна мета інтерв'ю – знайти відповіді на питання, які найбільшою мірою цікавлять соціальну спільноту. Тому вони - питання і відповіді - мають бути максимально стислі, конкретні, переконливі. Головна стратегія журналіста – звернути увагу на актуальні проблеми, які пов'язані з діяльністю його співбесідника і які потребують висвітлення. Головна стратегія респондента – підтвердити власну здатність вирішити ці проблеми, виконати ту роботу, якої від нього очікує суспільство.

Стосовно «гостроти» питань, які підготувала для інтерв'ю з Оксеном Лісовим Вікторія Коломієць. Саме з такого вона і почала бесіду, нагадавши про чисельність закликів спільноти у бік міністерства освіти, а також про те, що керівники цього відомства змінюються доволі регулярно. Журналістка запитала О. Лісового, чи не збирається він у відставку. На що той відповів, що будь яке призначення на політичну посаду є тимчасовим, а тому треба завжди бути готовим до звільнення. Але на момент інтерв'ю пропозицій щодо його відставки не було, а він збирається до останньої миті свого перебування на посаді міністра освіти і науки України працювати на користь української держави і українського народу. Не менш «гострим» було питання, пов'язане з низкою проблем стосовно недоліків минулорічного опитування абітурієнтів. Оксен Лісовий у своїй відповіді зупинився як на змістовній частині чисельних закликів на бік тих, хто складав запитання (сам він зіткнувся з тими ж самими труднощами, що і всі ті, хто складав іспити і хто уболівав за ними – їхні батьки, тому, що його син був вступником; але підкреслив, що незважаючи на надмірну складність завдань, було й позитивне – вони усі були однакового рівню для всіх абітурієнтів), так і тих, хто забезпечував прозорість (йдеться про запобігання хакерським атакам, а також проявам недобропорядності – спробам вкрати й опублікувати результати тестів), а також безпеку умов проведення іспитів під час повітряних тревог. Було обговорено також ставлення міністра освіти і науки до ідеї мультипредметного тесту. Той відповів, що є прихильником повернення до ЗНО, але на новому рівні – з суттєвими змінами. А саме – до створення «певного гібрида» - поєднання якісного паперового формату з комп'ютерним тестуванням, яке може краще розкрити здібності людини [14].

Головне місце серед актуальних питань, які обговорювалися під час бесіди, належить заходам реформування системи освіти сучасної України. І тут також було зосереджено увагу на найбільш суперечних напрямках реформи. А саме: запобігання процесу посилення соціальної поляризації у зв'язку з дією квот під час вступної кампанії, розрив між тим, чому навчають у школі, з тим, що

людині потрібне у житті, значне сповільнення реформи «Нової української школи», відбір навчальних предметів для виключення з програми і навпаки включення нових предметів як, наприклад, сексуальної освіти, тощо. Треба відмітити, що міністр освіти і науки був добре підготовленим до відповіді на всі питання. Це свідчить про те, що він і насправді є фахівцем у тієї галузі, якою він керує. Він наводив багато прикладів, цифр для ілюстрації головних положень своїх відповідей. Переважним чином він використовував займенник «ми», демонструючи, що він діє з командою одностайців. В його висловлюваннях багато загальнонаукової термінології («передбачили топографію і тактику», «передбачили супервізію для вчителів», «здійснюватимуть інституції, що проводили навчання», «дамо школам за кордоном наш сучасний контент, дамо наш наратив») [14].

Цікавою стратегією, яку застосував Оксен Лісовий під час інтерв'ю було використання ним опозицій, точніше – супроводу тез антитезами. Наприклад: «Нам слід більше часу приділяти засвоєнню матеріалу – не гнати їх зашвидко, не збивати надто великою кількістю другорядної інформації, яка у нас поки що, на жаль, передбачена у програмі» [14]. Тут, з одного боку – мета (розробка кроків по найбільш якісному засвоєнню школярами навчального матеріалу), а, з іншого, те, що вадить її реалізації (намагання надати як можна більше інформації, яку учні не встигають засвоїти і яка не завжди безпосередньо пов'язана з матеріалом, який надається для вивчення). Або: «Цінності можуть працювати в будь-якому предметі. Скажімо, можна в задачі не просто спрямувати автомобіль з точки «А» в точку «Б», а десь усередині закласти арсенал унікальних тварин, які треба оминати найкращою для всіх траєкторією» [14]. Наведена цитата з виступу О. Лісового свідчить про вимогу творчого підходу до матеріалу, що викладається. Можна йти за трафаретом, а можна і проявити фантазію, змінити банальне завдання, заохочуючи учнів вирішенням актуальних проблем сучасності – зокрема – охорони природи. Безумовно, питання, які обговорювалися журналісткою з міністром освіти і

науки України, складні, їх не можна вирішити під час однієї, або навіть декількох зустрічей, існує багато слухних думок фахівців-освітян, які не завжди і не все підтримують у заподіяному командою О. Лісового реформуванні середньої і вищої школи і до яких слід прислухатися для справжнього зміцнення системи освіти. Але, як свідчить проаналізоване інтерв'ю, міністр Оксен Лісовий готовий к діалогу. І що є найважливішим – він ставиться до своєї праці як до актуальної і для сьогодні і для майбутнього. Підкреслюючи нагальну необхідність реформування системи освіти, він порівняв цей процес з необхідністю реформи армії на початку 2000-х років, яка, на жаль, не була проведена. Звідси – висновок про те, що стратегія міністерства освіти і науки на зміни – це намагання уникнути можливих загроз майбутнього.

3.2.Інтерв'ю з питань соціальної політики українського уряду. Один з головних напрямів діяльності уряду будь-якої держави – забезпечення умов покращення фізичного стану громадян. Ми звернулися до двох інтерв'ю з Віктором Ляшком, міністром охорони здоров'я України.

У березні 2023 року було опубліковано текст бесіди журналістки Людмила Шевченко з міністром Віктором Ляшком, який було записано 15 лютого того ж року. Під час зустрічі журналістка порушила декілька питань щодо створення спроможної мережі ЗОЗ. Друге було записано 8 квітня 2024 року і присвячено воно питанням участі міністерства охорони здоров'я в здійсненні мобілізації (роботі військово-лікарських комісій). Текст обох інтерв'ю побудовано за традиційною схемою: визначення проблемних питань, представлення респондента, наведення ключових тез відповідей респондента і подальше, вже докладне подання змісту бесіди. Ядро змісту першого інтерв'ю – стратегії міністерства охорони здоров'я України для забезпечення умов, які сприятимуть доступності якісної медичної та реабілітаційної допомоги населенню. Особливість, на яку ми звернули увагу – наявність такого елемента як метатекстові примітки редактора (усього ми налічили п'ять таких коментарів у першому інтерв'ю і шість у другому). Так, наприклад, коли Віктор Ляшко

повідомив про те, що було «фіналізовано» відповідний документ, редактор вирішив за потрібне уточнити для читачів інтерв'ю, що йдеться про проект постанови КМУ «Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я», а також про те, що Укрфінжитло – «це державне підприємство, яке було створене Урядом» [7]. Або коли йшлося про термін завершення розробки пропозицій щодо формування спроможної мережі за кластерним типом з боку міністерства охорони здоров'я. Відповідь міністра супроводжується коментарем «від редакції», згідно якому за той час, який пройшов з моменту запису інтерв'ю до його публікації постанову про запуск інфраструктурного етапу медичної реформи було ухвалено, було також надано інформацію, у яких саме частинах країни буде розпочато реформу (у вісімнадцяти областях, включаючи місто Київ), а в яких і чому (заважають активні бойові дії) реформу втілювати не має можливості. Є одна примітка, яка орієнтує читача інтерв'ю на наявність підтекстового змісту. Віктор Ляшко уважив за потрібне зазначити, що існують лікарні, в яких нібито все є (як і в райцентрі), але чомусь пацієнти не хочуть до них звертатися. Сама журналістка супроводжує слова міністра зауваженням у дужках: «ми-то розібралися чому, але не коментуємо») [7]. При цьому, скоріше за все, авторка розраховує на те, що читач сам зрозуміє, про які недоліки таких лікарень, які пацієнти вважають за краще не відвідувати, йдеться.

Журналістка почала бесіду з активізації уваги на такому недоліку роботи міністерства як затягування процесу розподілу обов'язків між госпітальними округами та кластерами і запитала, на якому етапі перебуває проект. Далі йшлося про наявність планів МОЗ зберігати, або навпаки знищувати ту кількість закладів охорони здоров'я, яка існує, про стан системи фінансування реформи системи охорони здоров'я, про головні проблеми впровадження реформи, а також про наявність розуміння шляхів їхнього усунення.

Відповіді міністра охорони здоров'я Віктора Ляшка були чіткими, лаконічними, конструктивними. Як правило, він формулює мету кожного з

заходів, про які порушується розмова з журналісткою під час інтерв'ю, стисло окреслює сутність недоліків, які треба усунути, або факторів, що гальмують впровадження реформи, і окреслює напрями виходу із кризової ситуації. Так, наприклад, Віктор Ляшко спочатку повідомив, що метою впровадження реформи є формування такої системи медичних закладів, яка буде гарантувати оперативність, доступність і безоплатність послуг, які має забезпечити програма медичних гарантій. Далі він визнає, що чітка кластеризація формування мережі поки що відсутня. І одразу переходить до формулювання можливого виходу з цієї ситуації: «...ми прописали такий підхід...» [7]. Він чітко формулює складові тієї моделі, яка була «прописана» його командою для усунення цього недоліку. Ще один приклад. Міністр розповідає про ситуацію, яка склалася з сільськими медичними закладами. Якщо в лікарні не вистачає спеціалістів, якогось профілю, «...ми, - каже він, - сідатимемо всі: керівництво області, керівник ОМС, керівник закладу і МОЗ з НСЗУ – і припрацьовуватиме план її розвитку» [7]. Все це, на нашу думку, є свідченням того, що Віктор Ляшко чітко усвідомлює всі складові і напрями реформи, налаштований на працю і впевнений в успішному її завершенні.

Охарактеризуємо мовленнєвий портрет Віктора Ляшка. Одна з його особливостей – використання термінології як загальнонаукової («мультидисциплінарних команд», «індикаторний місяць», «Де-факто»), так і безпосередньо з фахової для нього галузі («ерготерапевтів», «культеприймачі», «протезувати», «реабілітувати», «патологію», «спінальну травму», «ендопротези», «антибіотикорезистентність»), що, є показовим для людини, яка є керівником, стежить за науковими розробками і використовує їх у своїй діяльності. Але специфічною рисою його мовленнєвої характеристики є застосування прислів'їв, приказок, ідіом. Іноді він включає суто розмовні конструкції в свої суто теоретичні виклади. Наприклад: «Тому ми як держава будемо *закачувати рукава й допомагати...*» [7]; «...свідомість людини й менеджера на місці *переламати під цикли важко* – нема що *помацати*». «Коли

*покопалися докладно з ізраїльською моделлю...» [6]. Або ще один цікавий випадок: «Були два роки розкачування, поки думали, як усе запуснути. На жаль, війна пріоритизувала цю сферу – і полетіло активніше. Не скажу, що досягли того, чого хочемо, але ми *геть не там*, де були» [6]. Так поряд опинилися офіційно-ділове «пріоритизувала» і розмовне «полетіло». Все це не тільки надає виразності його висловлюванням, але й спрощує сприйняття тих серйозних суто спеціальних професійних викладок, які він наводить.*

3.3. Інтерв'ю з питань зовнішньої політики України. У цьому підрозділі нашої роботи ми зупинимось на текстах двох інтерв'ю – Руслана Стефанчука, Голови Верховної Ради України від 17 січня 2024 року, а також – Дмитра Кулеби, який на час проведення інтерв'ю (6 жовтня 2023 року) перебував на посаді міністра закордонних справ України. Обидва тексти цікаво проаналізувати з точки зору стану справ України у міжнародній сфері на сьогодні, осінь 2024 року.

З Дмитром Кулебою спілкувався журналіст «Forbes». Головним чином йшлося про фінансову допомогу Україні з боку США, про процес підготовки України до вступу в ЄС, а також про можливість перемовин з Росією. Треба одразу відзначити, що Дмитро Кулеба був налаштований дуже оптимістично стосовно кожного з питань, які обговорювалися. Так, наприклад, коли йшлося про рішення Конгресу США (30 вересня) призупинити надання Україні шости мільярдів доларів, він виразив впевненість в тому, що потрібно почекати, що фінансова підтримка України у війні з Росією запланована і гроші надійдуть. Тут він знову використав один із своїх улюблених риторичних засобів – порівняння політики з грою у шахи. За його словами, йдеться про такий момент, який у шахах називають цейтнотом, і коли решта «політичного спектра» примушена грати за тими правилами, які створила одна частина [43]. Але поступово ситуація змінюється і тому вихід із складної для України ситуації передбачуваний. На сьогодні вже можна сказати, що й насправді

фінансова допомога надійшла. Хоча її затримка призвела до погіршення справ на фронті і, таким чином, мала доволі драматичні наслідки.

Не менш оптимістично Дмитро Кулеба поставився і до питання про виконання Україною умов для вступу в ЄС. По-перше, він наголосив на тому, що жодна країна не намагається «нав'язувати» нам реформи – це, за його словами, умова виживання України, і тому ми самі у першу чергу зацікавлені у реформуванні багатьох галузей суспільного і державного устрою. А, по-друге, ніхто у світі не вважає нашу країну «безнадійно» «корумпованою», хоча й насправді Україні як державі треба змінюватися на краще.

Цілком треба сказати, що інтерв'ю з Дмитром Кулебою містить значний елемент полеміки (так, наприклад, журналіст, спираючись на публікацію виданням Politico додатків одного з документів Білого дому, зізнався, що не поділяє оптимізму свого респондента), має аналітичний характер, під час бесіди було порушено низку проблемних питань. Серед них – і питання про умови перемовин з РФ. Відповідаючи на нього Д. Кулеба зазначив реальне (Росія з легкістю дурить країни світу) виведення військ агресора з території України. Обговорювалися також результати перемовин росіян з Північною Кореєю. І тут, на жаль, слід визначити, що ситуація значно погіршилася за той час, який пройшов після цього інтерв'ю. Дмитро Кулеба оцінив ці перемовини як ознаку наявності проблем у російській армії, виразив сумніви щодо якості корейської зброї, сталості постачань, а також додав, що Північна Корея, яка сама постійно готується до війни, не дуже зацікавлена у наданні комусь воєнної допомоги. Сьогодні (наприкінці 2024 року) ми примушені визнати, що Північна Корея здатна підтримати РФ не тільки зброєю, але й дуже численним військом.

Останнім питанням, яке було порушено під час інтерв'ю були перспективи членства України в НАТО. На нього Дмитро Кулеба відповів у звичному для нього метафоричному дусі: він сказав, що його донька, якій на час бесіди було дванадцять років, ще буде здобувати освіту на той момент, коли Україна стане країною НАТО. Тобто – він впевнений, що це станеться і вже скоро.

Низку питань міжнародного статусу і міжнародних взаємин Україні було обговорено і під час зустрічі Ангеліни Страшкулич, кореспондентки Укрінформу, з Головою Верховної Ради України Русланом Стефанчуком. Взагалі бесіду було присвячено результатам роботи Верховної Ради впродовж двох років від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію нашої країни. Інтерв'ю відповідає законам побудови цього жанру публічної комунікації: повідомлення, з ким спілкується журналіст, формулювання теми зустрічі, окреслення кола питань і стисла систематизація підсумків бесіди («спікер розповів... повідомив про...» [37]) – все те, що є складовими такої частини інтерв'ю як лід. І далі наводиться повний текст інтерв'ю. Одразу відзначимо високий рівень обізнаності журналістки у тих галузях діяльності Верховної ради України, по які йшлося. Вона дуже вільно орієнтується у датах прийняття рішень, їхньому змісті і значенні і очікує такої ж самої конкретики від свого респондента. Наведемо один приклад питання, яке Ангеліна Страшкулич адресувала своєму співбесіднику: «14 грудня 2023 року лідери країн-членів Європейського Союзу ухвалили рішення щодо початку переговорів про вступ України до ЄС. Попередньо у березні Європейська комісія має оприлюднити оцінку щодо прогресу України у впровадженні євро інтеграційних реформ, від якої залежатиме фактичний початок переговорів про вступ держави до ЄС. Який відсоток із цих вимог Україна вже виконала? І які ще необхідно виконати?» [37]. Відповідь пана Руслана Стефанчука була більш описовою. Він визнав, що рішення про початок переговорів «насправді історичне», що Європейська рада ухвалила «всі необхідні рішення», що Верховна Рада і далі буде виконувати всі завдання європейських партнерів...[37].

Одне з «міжнародних» питань, які обговорювалися, - стан зацікавлення США Україною під час американської передвиборчої боротьби. Те ж саме питання було порушено і під час бесіди з Дмитром Кулебою. І хоча останній пожартував і відповів, що не має нічого проти того, щоб «”випасти” з

американської виборчої повістки» [37] (тобто, щоб питання взаємин з Україною не було одним із гасел партійної або виборчої боротьби), обидва, і Кулеба, і Стефанчук визнали значимість підтримки нашої країни Сполучними Штатами Америки. «Ми, - запевнив Голова Верховної Ради України журналістку і всіх, хто буде читати матеріали інтерв'ю, - зробимо все для того, щоб і на вашингтонському саміті, і на інших міжнародних зібраннях питання України було одним із найважливіших, тому, що війна в державі не завершилася. Але ми разом маємо її завершити» [37]. Зокрема йшлося про приєднання України до НАТО. Руслан Стефанчук сподівався, що під час чергового саміту Альянсу буде вирішено питання із запрошенням України до членства. Виявилось, що країни Альянсу не були готові до такого кроку. Таким чином, вступ України до складу країн НАТО – це питання майбутнього. Сподіваємось, що недалекого.

Під час інтерв'ю було привернуто увагу до ще одного напрямку діяльності Верховної Ради України - підготовки до Глобального саміту миру. Руслан Стефанчук повідомив про декілька заходів, які безпосередньо пов'язані з цим процесом: планування проведення парламентського саміту з метою обговорення питань з імплементації української Формули миру; виконання українським парламентом патронатної функції над п'ятим пунктом Формули миру (виконання Статуту ООН і відновлення територіальної цілісності України, а також – світового порядку у цілому).

3.4 Інтерв'ю з міністром МВС України про зміни у діяльності його відомства під час повномасштабної війни. Інтерв'ю, яке є об'єктом нашої уваги, міністр МВС Ігор Клименко дав Власті Лазур, кореспонденту Радіо Свобода 21 червня 2024 року. Основною його темою є діяльність міністерства в умовах війни. Зокрема акцент було зроблено на питаннях розбудови національної безпеки, роботі поліції, а також особистому досвіді Ігоря Клименка як батька, чий син долучився до війська. Метою інтерв'ю було отримання інформації про найбільш гострі моменти у діяльності МВС, а також про ставлення міністра до критичних і незручних тем, таких як мобілізація,

корупційні скандали та діяльність ТЦК. Крім того, це інтерв'ю має на меті продемонструвати особисті переживання міністра у контексті війни. Воно зацікавило нас декількома своїми особливостями. Як вже зазначалося, початок традиційного інтерв'ю містить лід - інформацію про респондента, а також перелік питань, які було обговорено. Перша особливість інтерв'ю, яке ми аналізували, – наявність докладного аналітичного нарису, який передуює безпосередньому наведенню питань та відповідей (кореспондент надав характеристику мовленнєвого портрету Ігоря Клименка). Журналістка класифікувала відповіді міністра в залежності від змісту того, про що його питали. За словами Влади Лазур, він «охоче говорить», коли йдеться про розбудову полігонів, відкриття ліцеїв. «Менш охоче» міністр спілкується, коли питання торкаються мобілізації. І «зовсім неохоче» міністр реагує на порушення питань корупції у лавах його відомства [13]. Крім надання характеристики поведінки міністра МВС України під час бесіди, журналістка нагадала про одне з питань, яке було порушено під час попередньої зустрічі (влітку 2023 року). Йшлося про сина Ігоря Клименка, який не служив в армії рік тому. Цього разу міністр повідомив, що син долучився до війська. З цього боку також було проявлено аналітичність роботи журналістки. Її питання були націлені на порушення важливих соціальних та політичних тем: мобілізація, протизаконні намагання чоловіків перейти кордон, рятування Силами безпеки та оборони цивільного населення Волчанська у зв'язку з повторною окупацією росіянами деяких територій Харківщини. Це був не просто обмін інформацією, але й намагання вирішити такі проблеми, як, наприклад, причина того, що в розпал війни люди ризикують життям, намагаючись таємниче перейти кордон, тонуть у Тисі, але чомусь не зважуються приєднуватися до лав армії і захищати свою країну: «Де і що держава зробила не так?» [13] – лунає питання. Хоча, на думку Ігоря Клименка, більшість громадян України мобілізаційного віку все ж знаходяться зараз у силах оборони і на фронті.

Як і відзначила журналістка, надаючи мовленнєву характеристику міністра МВС України, він дуже неохоче спілкувався, коли порушувалися питання доброчесності у його відомстві (причетність прикордонників до протиправних схем переправи людей; наявність ста відсотків «залізної» броні для працівників органів правопорядку; справа звільненого з посади заступника голови Нацполіції Дмитра Тишлека, а також ще одного підлеглого Ігоря Клименка – і на сьогодні діючого голови Національної поліції Івана Виговського). Це як раз ті приклади порушення правил ведення бесіди (дискусії), коли один із співбесідників намагався ухилитися від відповіді, не наводив аргументів і при цьому уперто відстоював власну позицію. Крім того, замість конкретної відповіді він наводив багато другорядної інформації, яка не має безпосереднього зв'язку з тим, про що його питали. Наведемо приклад. Журналістка запитала міністра МВС, як так могло статися, що слідство, у якому одним із фігурантів кримінальних проваджень була сестра голови Національної поліції, очолював сам голова Національної поліції. На що міністр МВС відповів, що єдине, що його бентежить, це причетність сестри керівника до бізнесу і одразу радить звернутися безпосередньо до Виговського. По суті відповіді на питання порушення норм законодавства, коли від слідства не усувають посадовця, який є зацікавленою стороною, не було надано. Або ще один приклад. Журналістка питає, чи є у міністра МВС намір звільнити підлеглого, якого підозрюють у зловживаннях, спираючись на таке поняття, як політична відповідальність, той каже: «Зараз ні. Якщо розслідування проводиться, то як я можу коментувати розслідування антикорупційних органів? ... Дивіться: якщо є звинувачення якесь, то його треба довести. Доводити у нас мають відповідні органи, які для цього і створені, щоби по вищих керівниках проводити розслідування. Давайте їм дамо можливість це зробити. Дивіться, я ж не суддя. Політичне рішення я завжди можу ухвалити, якщо в мене є на руках відповідні факти і відповідні докази. Поки цих доказів

немає, я не можу цього зробити...» [13]. Тут, як бачимо, вся відповідальність перекладається на бік антикорупційних органів.

Актуальним було й питання про демобілізацію. Журналістка поцікавилася про ставлення міністра МВС до того, що на сьогодні ще не визначено на законодавчому рівні строки служби військових. Конструктивною була теза Ігоря Клименка про те, що треба вже зараз готувати нове поповнення досвідчених військових. Невипадково, що зустріч відбулася на полігоні, де тренувалися ті, хто через кілька місяців вже можуть поповнити Збройні Сили.

Таким чином, серед головних стратегій журналістки слід назвати звернення до респондента з незручними питаннями, у зв'язку з чим той опинявся у ситуації, коли важно було уникнути теми. Слід також відзначити перехід журналістки до особистих тем (служба сина міністра в армії), що допомогло створити емоційний портрет її респондента. Стосовно міністра Ігоря Клименка, слід сказати, що, крім намагання уникнути деяких тем, він іноді намагався поводитися жартівливо: коли йшлося про черги в ТЦК, він відповів, що проходить комісію, хоча і не стоїть в чергах, але, якщо комусь це допоможе, він готовий простояти разом з іншими чоловіками десять годин. На нашу думку, це було риторичною стратегією, мета якої – пом'якшити критику на його адресу.

Розглянуте нами інтерв'ю з міністром МВС України значною мірою схоже на такий жанр, як журналістське розслідування: порушено багато важливих питань, на які багато хто з мешканців України хотів би почути відповідь, але така інформація (цифри, факти) є «закритою» для більшості. І журналістці все ж вдалося, хоча і частково, відхилити завісу таємниці. В своїй статті про інтерв'ю в сучасній українській журналістиці А. Червінчук звертає увагу як на змістові, так і на формальні ознаки цього жанру і пише, що саме оптимальний підхід інтерв'юєра до організації матеріалу впливає на характер його сприйняття читачами, активізує увагу реципієнтів, на «сприймання і розуміння

репрезентованого журналістського тексту» [44, 229]. На нашу думку, інтерв'ю з Ігорем Клименком відповідає вимогам сучасності до цього жанру.

Висновки. Нами було проаналізовано сім інтерв'ю державних посадовців України, фахівців із різних галузей. Всі інтерв'ю схожі за своєю побудовою (інформація про дату і час інтерв'ю, про респондента, який надає інтерв'ю, стисла характеристика журналістом змісту інтерв'ю – лід, а далі – наведення розгорнутого тексту бесіди). Кожен з респондентів був державним посадовцем. Кожен надав відповіді на актуальні питання сьогодення. І кожен розповідав про ті зміни у діяльності його відомства, які є вимушеними і пов'язані з війною. Інтерв'ю містять чіткі питання і не менш чіткі, лаконічні відповіді. В них немає алюзій, цитат, майже відсутні риторичні засоби впливу на аудиторію, які ми знаходимо у промові. Але мовленнєва поведінка і мовленнєві портрети респондентів різні. Як правило, кожен з тих, у кого брали інтерв'ю, намагався стисло охарактеризувати діяльність свого відомства. Але були й випадки намагання ухилитися від відповіді, відповісти не на те питання, яке прозвучало, або перекласти відповідальність на інше відомство. Кожне з інтерв'ю, які ми дослідили, містить цікаву інформацію і стосовно стратегій журналістів. Вони можуть обмежитися викладом матеріалу, інтерв'ю можуть містити коментарі редактора або самого журналіста. Цікавим був досвід журналістки Радіо Свобода Власти Лазур, яка систематизувала ознаки мовленнєвої поведінки свого респондента: на які питання він відповідає охоче, на які – менш охоче, а на які – зовсім неохоче. Крім того, вона зіставила минуле інтерв'ю, яке брала у свого респондента (влітку 2023 року), з тим, яке відбулося 21 червня 2024 року, стосовно тих змін, які відбулися як у житті самого респондента, так і в його відомстві. Така преамбула-довідка дозволяє зробити висновок, про те, що інтерв'ю має не тільки інформаційний, але й аналітичний характер.

Кожне з інтерв'ю, які ми проаналізували, порушувало актуальні питання сьогодення, демонструвало ґрунтовну обізнаність журналістів в сутності цих питань.

ВИСНОВКИ

Дослідження публічних виступів державних посадовців України після початку повномасштабної війни надало нам можливість зробити висновок про те, що як для них самих, так і для їхньої аудиторії ці виступи вкрай важливі: вони підтримують, інформують, надихають. І головне – наближають представників влади до кожної людини, яка особливо потребує в умовах такої трагічної ситуації як війна реальної картини того, що відбувається.

Нами було проаналізовано 34 звернення Президента України Володимира Зеленського, проголошених ним на сьомому місяці повномасштабного вторгнення Росії: їхній зміст, структура, засоби впливу на аудиторію.

Було виявлено, що усі звернення чітко структуровані. Вони складаються із звертання, інформативної частини (Президент повідомляє про головні події дня і докладно зупиняється на характеристиці двох-трьох заходів або подій) шанування мужніх захисників країни, висловлення подяки тим, хто підтримує Україну; кожне звернення завершується фразою «Слава Україні!». Титульна частина кожного тексту містить ключову тезу висловлювання Президента («Росія поставила Україну та всіх європейців за крок від радіаційної катастрофи», «ЗСУ і наш народ щодня доводять окупантам, що в них немає шансів вберегтися на українській землі», «Ми не забули й не забудемо про жодне своє місто й про жодну свою людину» тощо).

Звертання може бути суто офіційним, коли Президент називає ім'я та прізвища, посади, рід занять своїх адресатів. Але переважним чином вони містять вираження дружніх почуттів до аудиторії. Враховуючи умови війни, щоденні руйнування, загибелі, вважаємо, що така щирість сприяє посиленню відчуття власної належності до спільноти (українці, всі люди світу, що дбають про мир), підтримки з боку голови держави у кожного з тих, хто слухає Президента або читає текст його звернення..

Аналіз змісту звернень Президента Зеленського надав можливість зробити висновок про те, що вони за своєю спрямованістю є засобом:

- інформації;
- переконання;
- дискредитації Росії як загарбника;
- заклику до конкретних дій
- шанування та уславлення

Головними риторичними стратегіями впливу Президента України на аудиторію у тих зверненнях, що було нами досліджено, є використання повторів. А саме:

- простий повтор одного і того ж самого слова, яке є для нього найбільш вразливим для формулювання тези;
- анафора та епіфора, коли кожне речення починається або завершується одним і тим же самим словом (словосполученням);
- ампліфікація, коли складається враження нагромадження однорідних членів речення, що сприяє посиленню експресії висловлювання;
- асиндетон, за допомогою якого досягається ефект ритмізації прозового тексту, чіткості, динамічності висловлювання, в якому відсутні сполучники і акцентуються ті слова, які найбільш точно виражають думку.

Крім різного роду повторів Президент Володимир Зеленський активно і широко використовує семантичні опозиції. Як правило, вони слугують дискредитації росіян (наміри України і тих, хто її підтримує у відстоюванні незалежності, протиставляються загарбницьким намірам Росії; або у випадках, коли викривається розбіжність, наголошується про протиріччя між формою (заяви Росії) та її реальними намірами і діями.

Було проаналізовано декілька прикладів риторичних питань у зверненнях Володимира Зеленського. Але їхня частотність не настільки значна, як повторів.

Цікавим також є прийом історичної асоціації у зверненнях Володимира Зеленського. Згадуючи про драматичні події минулого (Другої світової війни, поразки демократичного руху 1968 року у Чехословаччині), він завжди підкреслює їхню схожість на те, що сьогодні відбувається в Україні, і наполягає на тих уроках, які треба засвоїти країнам Європи для захисту свого майбутнього.

В цілому слід сказати, що кожен текст звернень Президента України наближено до форми безпосереднього діалогу-спілкування з аудиторією. Своєю щирістю, емоційністю, безпосередністю у висловлюванні власного ставлення до того, що відбувається, Володимир Зеленській викликає інтерес до своїх виступів, посилює їхню впливовість на тих, до кого звертається.

І ще обов'язково слід відзначити одну особливість його звернень: вони проникнуті вірою в перемогу. А тим самим – допомагають і його аудиторії зберігати незламність.

В роботі також досліджено шість промов, які було наголошено урядовцями України після початку повномасштабного вторгнення. Встановлено, що кожна з промов побудована у відповідності до існуючої парадигми: привітання, вступ, основна частина, висновки. Найбільш цікавими з точки зору свого змісту та композиції є промови Дмитра Кулеби. Вони містять ознаки того виду публічного красномовства, до якого належать – дипломатичного. Звідси – більш розгорнутий початок, який складається з привітань, компліменту, подяки. Основна частина промови Дмитра Кулеби включає кілька різних за стилем складових. Перша – описова, в ній надано характеристику дипломатії під час війни, сформульовано основні її стратегії. Він порівнює дипломатів з бійцями, яким вдалося вибити значно переважаючого їх кількісно ворога, визначає сучасну дипломатію як воєнну. Наступна частина – аргументаційна. Вона містить низку прикладів з історії Другої світової війни та сучасності (воєнні злочини росіян), мета яких – мотивація організації всеєвропейського опору путінському режиму.

Розглянуті публічні виступи державних посадовців за своєю настановою належать до таких категорій:

- привітальні (Дмитра Кулеби часів його перебування на посаді Міністра закордонних справ України);
- закличні (Міністра оборони України Рустема Умеров)
- інформативні (Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала).

Саме їхнім призначенням обумовлено риторичні стратегії промовців. Найбільш цікавими у цьому відношенні є знову ж таки дипломатичні промови Дмитра Кулеби. Для них показовими є використання семантичних опозицій, звернення до прикладів з історії та сучасності, афористичність висловлювань, порівняння, метафоричність висловлювань. Враження безпосередньої бесіди посилює застосування промовцем жартів. Своєю вишуканістю, асоціативністю промови Дмитра Кулеби схожі на художні тексти.

Значною мірою схожі промови Дмитра Кулеби і Валерія Залужного (йдеться про його виступ 21 липня 2024 року на конференції у Лондоні у The Royal United Services Institute). Незважаючи на насиченість промови Валерія Залужного фактами, теоретичними викладками, вони скеровані перш за все на емоційний вплив на аудиторію. Звідси – широке використання тропів стилістичних фігур, повторів, риторичних питань.

Найбільш лаконічними, орієнтованими на оперування цифровими даними є інформаційні за своєю спрямованістю промови Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала. Вони позбавлені риторичних фігур, засобів художньої виразності і мають суто робочий характер.

В процесі підготовки магістерської роботи нами було проаналізовано сім інтерв'ю з керівниками міністерств України. Під час кожного з інтерв'ю було порушено низку актуальних питань: шляхи збереження української культури під час війни, реформу освіти, хід мобілізації, розвиток системи медичних закладів тощо. Виклад результатів дослідження було підпорядковано тематиці зустрічей. А саме:

- інтерв'ю з питань культури і освіти;
- інтерв'ю з питань соціальної політики держави;
- інтерв'ю з питань діяльності Міністерства Внутрішніх Справ України;
- інтерв'ю з питань зовнішньої політики України

Було встановлено, що композиція кожного з інтерв'ю відповідає традиційній моделі побудови текстів такого жанру: титул, лід, питання і відповіді. Але об'єм цих складових не є однаковим у кожному з досліджених нами інтерв'ю.

Всі досліджені інтерв'ю переважним чином мають інформаційний характер. В той же час журналісти творче ставляться до цього жанру. Проявом трансформації жанру є включення елементів полеміки у співрозмову (як в інтерв'ю з Дмитром Кулебою під час виконання ним обов'язків міністра закордонних справ), або елементів аналітики (порушення журналістами проблемних питань, або, як у випадку з інтерв'ю, яке надав голова МВС України Ігорем Клименко, розгорнутий аналіз і класифікація журналісткою відповідей респондента – охочі, менш охочі, надані з великою неохотою).

Ми дійшли висновку про те, що всі інтерв'ю демонструють добру обізнаність і журналістів, і їхніх респондентів у стані справ, що обговорювалися. Питання журналістів були чіткими і лаконічними. Їхні респонденти також намагалися надавати стислі й в той же час інформативні відповіді. Хоча були виявлені й прояви намагання респондентів ухилитися від відповіді, надати відповідь не на те питання, яке було задано.

Ми звернулися до публічних виступів державних посадовців України після початку повномасштабного вторгнення. І про що б не йшла розмова (справи освіти, медицини, культури або мобілізації) на яку б аудиторію не було спрямовано виступ (учасники економічного форуму, викладачі і студенти інституту міжнародних відносин, учасники Венеціанського кінофестивалю тощо), кожен з промовців, респондентів, журналістів виявив, наскільки сильно

він проймається загальною справою захисту України, спрямовує свої дії на збереження нашої країною статусу європейської держави і намагається впливати на її незалежне, гідне її незламному народові майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акінчиць Н.Г. Політичний дискурс як об'єкт наукового аналізу. URL: <http://dspace.nbuiv.giv.ua>...PDF> (дата звернення 26.10.2024)
2. Бикова Т. Наративні стратегії в політичному та бізнес-дискурсі: стилістичний підхід. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип.71. Т.1. С.166 – 171.
3. Болкарьова О.В. Аналіз політичного дискурсу в сучасному українському та англomовному просторі мас-медіа. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т.31 (70). № 1. Ч.2. С.20 – 23.
4. Василенко М.К. Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі: Монографія. Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. 239 с.
5. Василенко М. Журналістика в екстремальних умовах. Трансформація жанрів. *Образ*. 2023. Вип.1 (41). С.25 – 35.
6. Велике інтерв'ю міністра охорони здоров'я Віктора Ляшка виданню LB.ua. URL: <https://moz.gov.ua/uk/velike-intervyu-ministra-lyashka-vidannyu-lb-ua> (дата звернення: 15. 05.2024)
7. Віктор Ляшко про спроможну мережу ЗОЗ: «Ми як держава будемо закачувати рукава й допомагати». URL: <https://moz.gov.ua>viktor-ljashko-pro-spromozhnu-merezhu-zoz-mi-jak-derzhava-nudemo-zakachuvati-rukava-j-dopomagati-2> (дата звернення: 15.05.2024)
8. Вінтонів М.О., Вінтонів Т.М., Мала Ю.В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі: Монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2018. 336 с.
9. Воляннюк І.О. Політичний дискурс в умовах російсько-української війни: лінгвістичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип.23. Т.1. С.47 – 52.

10. Горбова І. Жанрові модифікації інтерв'ю в сучасній журналістиці. *Вітражі: Зб. матеріалів викладацько-студентських наукових семінарів*. 2014. Вип.5. С.21-24.

11. Гриценко О.М. Мас-медіа в процесах демократичних трансформацій українського суспільства (політико-культурологічний аспект): автореф. дис... на здобуття наук. ступеня д-ра політ.наук: 23.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка; Ін-т журналістики. Київ, 2003. 31 с.

12. Дворянин П. Розуміння стандарту: пошуки нових правил у журналістиці війни. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2024. Вип.54-55. С.43-57.

13. День із міністром МВС: Радіо Свобода поставило незручні запитання Ігорю Клименку. 21 червня 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/klymenko-pro-koruptsiyu-v-mvs-mobilizatsiyu-i-sluzhbu-syna/33000431.html> (дата звернення: 18.09.2024)

14. «Для нас реформа освіти сьогодні така ж важлива, як реформа армії 10 років тому». Інтерв'ю з очільником МОН Оксеном Лісовим. URL: <https://hromadske.ua/suspilstvo/223834-dlia-nas-reforma-osvity-syohodni-taka-z-vazlyva-ia-reforma-armiyi-10-rokiv-tomu-interviu-z-ochilnykom-mon-oksenom-lisovym> (дата звернення: 8.06.2024)

15. «Інакше ми всі загинемо» - Залужний сказав, як далі воювати і перемагати у війні. URL: <https://gazeta.ua/articles/politics/inakshe-mi-vsi-zaginem-zaluzhnyj-skazav-yak-dali-vojuvati-i-peremagati-u-vijni/1188113> (дата звернення: 2.10.2024)

16. Казімова Ю. До поняття феномену жанру інтерв'ю у журналістиці. URL: <https://science.lpnu.ua/apr.PDF> (дата звернення: 18.09.2024)

17. Калита О.П. Жанрові особливості інтерв'ю на сторінках українських онлайн видань. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т.34 (73). № 1. Ч.2. С.308 – 312.
18. Коваль І.А. Вплив медіа на президентський дискурс у кризових ситуаціях. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 3 (36). С.134 – 142.
19. Коваль Л., Олійник І. Суспільно-політична лексика як виразник комунікативних настанов Володимира Зеленського у зверненнях до українського народу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип.68. Т.1. С.153 – 160.
20. Кондратенко Н.В. Експресивний синтаксис у президентському дискурсі Володимира Зеленського. *Записки з українського мовознавства: зб. науков. праць*. Одеса, 2022. Вип. 29. С.313 – 324.
21. Крапива Ю.В., Крікун Д.А. Політична промова як різновид політичної комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип.11. Т.2. С.42 – 45.
22. Креховецька С.А., Мицан Д.М. Звернення Володимира Зеленського до українського народу в період війни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 56. С.71 – 74.
23. Крилова-Грек Ю. Психолінгвістичні аспекти політичного дискурсу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2015. № 2 (33). С.22 – 24.
24. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика: підручник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. 496 с.
25. Магас Н.М. Емоційне забарвлення політичного дискурсу: прагматичний аспект. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. 2013. Вип.28. С.115-124.

26. «Ми маємо вже нове розстріляне покоління». Ексклюзивне інтерв'ю з міністром Точицьким. 08 жовтень, 2024. URL: https://www.holosameryky.com/a/interview_tochytskyi/7815244.html (дата звернення: 12.11.2024)
27. Монастир'ова Л.В. Комунікативні стратегії переконання як одна з характеристики мовної особистості лідера. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т.31 (70). № 4. Ч.1. С.176 – 180.
28. На чий бік стане світ? Аналіз промов Зеленського та путіна з початку великої війни. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/na_chyy_nik_stane_svit_analiz_promov_zelenskogo_ta_putina_z_pochatku_velikoi_vijny_136642.html (дата звернення: 2.10.2024)
29. Наумкіна С.М., Стоцький В.В. Політичний дискурс засобів масової інформації України як індикатор суспільних процесів. URL: http://studies.in.ua/pravo/polit_discurs_smi.pdf (дата звернення: 18. 09. 2024)
30. Павлюк Л. Риторичні фігури на геополітичній шахівниці: тропологічно-символічні ресурси в аналізі міжнародного конфлікту. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. Вип. 46. С.339 – 347.
31. Промова міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби в Інституті міжнародних відносин. URL: <https://mfa.gov.ua/news/promova-ministra-zalordonnih-sprav-ukraini-dmitra-kulebi-v-instituti-mizhnarodnich-vidnosin> (дата звернення: 2.10.2024)
32. Промова міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби на конференції послів Франції. URL: <https://mfa.gov.ua/news/promova-ministra-zalordonnih-sprav-ukraini-dmitra-kulebi-na-konferenciyi-posliv-franciyi> (дата звернення: 15.05.2024)

33. Промова Міністра оборони України Рустема Умерова під час відкриття зустрічі Контактної групи з оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2024/01/23/promova-ministra-oboroni-ukraini-rustema-umerova/> (дата звернення: 15.05.2024)
34. Промова Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала на засіданні Уряду. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України, опубліковано 03 вересня 2024 року о 12:06. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/promova-premier-ministra-ulrainy-denysa-shmyhalia-na-zasidanni-uriadu-03092024> (дата звернення: 2.10.2024)
35. Промова Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала на засіданні Уряду. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України, опубліковано 20 вересня 2024 року о 14:44. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/promova-premier-ministra-ulrainy-denysa-shmyhalia-na-zasidanni-uriadu-20092024> (дата звернення: 2.10.2024)
36. Романенко О.В. Емпіричні дослідження політичного дискурсу сучасних ЗМК: польський досвід. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С.655 – 660.
37. Руслан Стефанчук, Голова Верховної Ради України. 17.01.2024 12:52. Виконання нової переговорної рамки стане фінішною прямою на шляху України до ЄС (інтерв'ю Укрінформу). URL: <https://www.ukrinform.ua/runric-polytics/3814558-ruslan-stefancuk-golova-verhovnoi-radi-ukraini.html> (дата звернення: 2.10.2024)
38. Савчук В.І. Стратифікації жанрового розмаїття текстів промов президентів Сполучених Штатів. *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI (45) 2018. Issue: 152. С.66 – 69.
39. Стаття Залужного для The Economist: оприлюднено повний переклад. URL: <https://glavcom.ua/>...>country/politics/stattja-zaluzhnoho-dlja-the-economist-opriljudneno-povnij-pereklad-966066.htm> (дата звернення: 2.10.2024)

40. Сучасний політичний дискурс з проблеми багатополунової реструктуризації сучасного світу: Монографія / авт. колектив: З.Самчук, В.Левкулич, Ю.Шаповал, О.Чорний, В.Ковалевський; за ред. З.Самчука. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2022. 400 с.
41. Сьомий місяць війни. Хроніка подій. Промови та звернення Президента Володимира Зеленського / упорядник О.В. Красовицький. Харків: Фоліо, 2023. 382 с.
42. Українська призма: Зовнішня політика 2022. Аналітичне дослідження / ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф.Еберта, ТОВ «Вістка». Київ, 2023. 308 с.
43. Forbes поговорив з міністром закордонних справ України Дмитром Кулебою... URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/intervyu-z-golovoyu-mzs-dmitrom-kuleboyu-06102023-16522> (дата звернення: 2.10.2024)
44. Червінчук А. Інтерв'ю в сучасній українській журналістиці: способи оформлення та репрезентації (на прикладі видань «Українська правда» та «The Ukrainians»). *Діалог. Медіастудії*. 2021. Вип.27. С.227 – 245.
45. Через агресію РФ загинули 129 діячів культури, пошкоджені та зруйновані 2093 заклади. URL: <https://interfax.com.ua/news/genral/1020831.html> (дата звернення: 2.10.2024)
46. Яремчук О. Особливості газетного інтерв'ю як різновиду тексту та дискурсу. *Studia methodological*. 2014. № 38. С.221 – 225.